
11. VALSTYBĖS BIUDŽETAS IR FINANSAI

11.1. VALSTYBĖS BIUDŽETAS. VALSTYBĖS TURTINIAI ĮSIPAREIGOJIMAI. MOKESČIAI

Konstitucinė pareiga mokėti mokesčius; Seimo kompetencija nustatyti teisinę atsakomybę už mokesčių įstatymų pažeidimus (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas)

Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą Seimas „nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus“. Nurodyta Konstitucijos norma suponuoja ir mokesčių mokėtojo konstitucinę pareigą laiku sumokėti nustatyto dydžio mokesčius. Mokesčiai yra būtina valstybės funkcionavimo sąlyga, todėl konstitucinė pareiga mokėti įstatymais nustatytus mokesčius įstatymuose yra įtvirtinta kaip valstybės reikalavimas, skirtas visiems mokesčių mokėtojams. Mokesčių mokėtojas privalo dalį savo nuosavybės, kuri yra išreiškiamą tam tikra pinigų suma, pervesti į valstybės (savivaldybės) biudžetą, nes kitaip būtų pažeistas viešasis interesas bei kitų asmenų teisės ir įstatymų saugomi interesai.

Pažymėtina, kad siekdama užtikrinti konstitucinės pareigos mokėti mokesčius vykdymą valstybė gali nustatyti teisinę atsakomybę už mokesčių įstatymų pažeidimus, tokios atsakomybės rūšis, atitinkamas nuobaudas, taip pat ir baudas, kurios gali būti skiriamos fiziniams ir juridiniams asmenims, pažeidusiems mokesčių įstatymus.

Nors pagal Konstituciją Seimas turi kompetenciją įstatymais nustatyti valstybinius mokesčius, taip pat teisinę atsakomybę už mokesčių įstatymų pažeidimus, tačiau tai nereiškia, kad įstatymų leidėjas gali už mokesčių įstatymų pažeidimus nustatyti bet kokios rūšies teisinę atsakomybę ar bet kokios rūšies nuobaudas, taip pat ir bet kokio dydžio baudas. Nustatydamas baudų už mokesčių įstatymų pažeidimus dydžius, įstatymų leidėjas yra varžomas teisingumo ir teisinės valstybės konstitucinių principų, kitų konstitucinių reikalavimų.

<...> vadovaujantis teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniais principais įstatymuose nustatomos baudos už mokesčių įstatymų pažeidimus turi būti tokio dydžio, koks yra būtinas siekiant teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo – užtikrinti konstitucinės pareigos mokėti mokesčius vykdymą.

Lietuvos biudžetinė sistema; valstybės biudžetas

Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas

Konstitucijos 127 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Lietuvos biudžetinę sistemą sudaro savarankiškas Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas, taip pat savarankiški vietos savivaldybių biudžetai.“

Konstitucijos 121 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Savivaldybės sudaro ir tvirtina savo biudžetą.“

Konstitucijos 131 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Valstybės biudžeto projektą svarsto Seimas ir tvirtina įstatymu iki naujųjų biudžetinių metų pradžios.“

Taigi pagal Konstituciją valstybės ir savivaldybių biudžetai yra savarankiški. Jie drauge sudaro Lietuvos biudžetinę sistemą.

Visuotinai pripažįstama, kad valstybės biudžetas yra valstybės pajamų ir išlaidų planas tam tikram laikotarpiui, t. y. valstybės finansinis planas, kuriuo perskirstomos viešosios

lėšos. Atitinkamai ir savivaldybių biudžetai yra šių savivaldybių pajamų ir išlaidų planai tam tikram laikotarpiui. Pagal Konstitucijos 129 straipsnį šis laikotarpis yra biudžetiniai metai, trunkantys nuo sausio 1 dienos iki gruodžio 31 dienos. Teisine prasme valstybės biudžetas yra įstatymas, kuriuo biudžetiniams metams patvirtinamas valstybės biudžetas – pajamų ir išlaidų planas.

Pagal konstitucinę valstybės biudžeto sampratą biudžetiniams metams planuojamos valstybės pajamos ir išlaidos turi būti numatytos įstatymu patvirtintame valstybės biudžete.

Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybės biudžeto pajamos formuojamos iš mokesčių, privalomų mokėjimų, rinkliavų, pajamų iš valstybinio turto ir kitų įplaukų, o šio straipsnio 3 dalyje – kad mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai.

Pagal Konstitucijos 94 straipsnio 4 punktą Vyriausybė rengia valstybės biudžeto projektą ir teikia jį Seimui. Konstitucijos 130 straipsnyje nustatyta, kad valstybės biudžeto projektą sudaro Vyriausybė ir pateikia Seimui ne vėliau kaip prieš 75 dienas iki biudžetinių metų pabaigos, Konstitucijos 67 straipsnio 14 punkte – kad valstybės biudžetą tvirtina Seimas, o 131 straipsnio 1 dalyje – kad Seimas svarsto valstybės biudžeto projektą ir tvirtina įstatymu iki naujų biudžetinių metų pradžios.

Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, svarstydamas biudžeto projektą, Seimas gali didinti išlaidas tik nurodydamas šių išlaidų finansavimo šaltinius. Negalima mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti.

Konstitucijos 132 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad biudžetinais metais Seimas gali pakeisti biudžetą. Jis keičiamas pagal tą pačią tvarką, pagal kurią sudaromas, priimamas ir patvirtinamas. Prireikus Seimas gali patvirtinti papildomą biudžetą.

Konstitucinė valstybės biudžeto samprata suponuoja tai, kad valstybės biudžeto projekto rengimas (sudarymas), biudžeto svarstymas Seime ir jo patvirtinimas įstatymu, biudžeto vykdymas yra atskiros biudžeto proceso stadijos.

Seimo ir Vyriausybės įgaliojimai valstybės biudžeto srityje

Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas

Rengiant (sudarant) valstybės biudžeto projektą ir svarstant bei tvirtinant valstybės biudžetą Seimo, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos, ir Vyriausybės, kaip vykdomosios valdžios institucijos, įgaliojimai yra atriboti, šioje srityje turi būti užtikrintas konstitucinis valdžių padalijimo principas.

<...>

Pagal Konstituciją rengti (sudaryti) valstybės biudžeto projektą yra Vyriausybės, ir tik jos, teisė ir pareiga. Parengusi valstybės biudžeto projektą, Vyriausybė Konstitucijoje numatytais terminais jį teikia Seimui tvirtinti. Pagal Konstituciją biudžetinais metais biudžetas keičiamas taip pat tik Vyriausybės teikimu. Papildomas biudžetas įstatymu tvirtinamas irgi Vyriausybės teikimu. Valstybės biudžeto projekto rengimas (sudarymas) ir pateikimas Seimui – tai Konstitucijoje Vyriausybei priskirtas valstybės valdymo reikalo sprendimas. Todėl valstybės biudžeto projektas Seimui teikiamas Vyriausybės nutarimu.

Vyriausybė turi ne tik konstitucinę teisę, bet ir konstitucinę pareigą valstybės biudžeto projekte numatyti konkrečius pajamų šaltinius, jų sumas, taip pat konkrečias sumas, numatomas valstybės ir visuomenės reikmėms finansuoti.

Vyriausybė, teikdama Seimui biudžeto projektą, privalo jame nurodytas pajamas bei asignavimus pagrįsti visuomenės ir valstybės reikmių bei galimybių įvertinimu. Ši

informacija turi būti vieša. Vyriausybės parengtame valstybės biudžeto projekte turi būti numatytos lėšos, reikalingos įstatymams įgyvendinti.

Svarstyti ir įstatymu tvirtinti Vyriausybės pateiktą valstybės biudžeto projektą yra tik Seimo kompetencija. Pagal Konstituciją valstybės biudžeto įstatymo priėmimas – tai galutinis biudžeto suformavimas.

Svarstydamas biudžeto projektą, Seimas gali didinti išlaidas tik nurodydamas šių išlaidų finansavimo šaltinius (Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalis). Jeigu valstybės biudžetas laiku nepatvirtinamas, valstybės biudžeto išlaidos biudžetinių metų pradžioje kiekvieną mėnesį negali viršyti praėjusių metų valstybės biudžeto 1/12 išlaidų (Konstitucijos 132 straipsnio 1 dalis).

Pagal Konstituciją biudžetiniai metai sutampa su kalendoriniais metais. Seimas privalo valstybės biudžetą tvirtinti būtent biudžetiniams metams, o ne kokiam nors kitam laikotarpiui. Kiekvienais biudžetiniais metais Seimas privalo suformuoti valstybės biudžetą kitiems biudžetiniams metams, atsižvelgdamas į esamą socialinę ir ekonominę padėtį, į visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, į turimus arba galimus gauti finansinius išteklius bei valstybės įsipareigojimus, į kitus svarbius veiksnius. Priimdamas valstybės biudžeto įstatymą, Seimas privalo paisyti Konstitucijoje įtvirtinto teisingos ir darnios visuomenės siekio.

Įstatymu patvirtindamas valstybės biudžetą, Seimas patvirtina valstybės biudžeto pajamas ir asignavimus, grindžiamus visuomenės ir valstybės reikmių ir galimybių įvertinimu. Konstitucinė biudžeto proceso samprata suponuoja tai, kad visi valstybės biudžeto pajamų šaltiniai, planuojamos pajamos, išlaidos, kurioms valstybės biudžeto lėšos skiriamos, tų lėšų dydis, subjektai, kuriems skiriami valstybės biudžeto asignavimai, privalo būti nurodyti valstybės biudžeto įstatyme.

Nustatyti subjektus, kuriems skiriami valstybės biudžeto asignavimai, – tik Seimo kompetencija. Seimas negali jos atsisakyti arba perduoti kitoms institucijoms, o šios negali tos kompetencijos perimti. Priešingu atveju būtų paneigta Seimo kompetencija suformuoti valstybės biudžetą, dalis šios kompetencijos būtų perduota vykdomajai valdžiai. Taip būtų paneigtas konstitucinis valdžių padalijimo principas. Vykdomosios valdžios institucijų aktai tegali būti valstybės biudžeto vykdymo aktai, kurie negali konkuruoti su valstybės biudžeto įstatymu, juo labiau jo pakeisti.

Seimo patvirtintas valstybės biudžetas yra įstatymas. Pagal Konstitucijos 94 straipsnio 4 punktą Vyriausybė vykdo valstybės biudžetą. Konstitucijos 94 straipsnio 4 punkto nuostata, kad Vyriausybė vykdo valstybės biudžetą, reiškia, jog Vyriausybė turi pareigą užtikrinti, kad į valstybės biudžetą būtų surinktos nustatytos pajamos ir kad šios lėšos būtų pervestos valstybės biudžeto įstatyme nurodytiems subjektams. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Vyriausybė patvirtintą valstybės biudžetą turi vykdyti pagal tą paskirtį ir tomis apimtimis, kurios nustatomos biudžeto įstatyme, ji neturi teisės pakeisti biudžeto įstatyme nustatytų asignavimų sumų ir jų valdytojų (Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas).

Negalima mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti (Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas

Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje *inter alia* nustatyta, kad negalima mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti.

Aiškinant nurodytą Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalies nuostatą pažymėtina, kad jeigu kurie nors įstatymai numato tam tikras išlaidas, Vyriausybė, rengdama (sudarydama) valstybės biudžeto projektą, turi šiais įstatymais vadovautis, juos vykdyti. Pagal Konstituciją

Vyriausybė turi pareigą pateikti Seimui tokį valstybės biudžeto projektą, kuriame būtų paisoma tokių įstatymų nuostatų dėl valstybės išlaidų.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad valstybinės valdžios institucijos, rengdamos ir priimdamos teisės aktus, privalo vadovautis Konstitucijoje įtvirtintu teisinės valstybės principu ir kad Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, jog valdžios galias riboja Konstitucija, reiškia, kad Seimas, kaip įstatymų ir kitų teisės aktų leidėjas, yra savarankiškas tiek, kiek jo galių neriboja Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas).

Pagal Konstituciją Seimą saisto jo paties priimti įstatymai. Tad jeigu kurie nors įstatymai numato tam tikras išlaidas, svarstydamas ir tvirtindamas valstybės biudžetą jais vadovautis privalo ir Seimas. Pagal Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalį tvirtinant valstybės biudžetą negalima mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti.

Iš konstitucinės valstybės biudžeto sampratos ir konkrečiai – iš Konstitucijos 129 straipsnio nuostatos, kad biudžetiniai metai prasideda sausio 1 dieną ir baigiasi gruodžio 31 dieną, išplaukia, kad įstatymais, numatančiais tam tikras išlaidas, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigiama Vyriausybės konstitucinė teisė ir pareiga sudaryti valstybės biudžetą biudžetiniams metams bei Seimo konstitucinė teisė ir pareiga tvirtinti valstybės biudžetą būtent biudžetiniams metams. Tokie įstatymai valstybės biudžeto įstatymo negali pakeisti. Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad negalima mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti, negalima interpretuoti kaip leidžiančios nustatyti tokį tam tikrų reikmių finansavimą, kuris neatsispindėtų konkrečių metų valstybės biudžeto įstatyme.

Pabrėžtina, kad Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje nurodyti įstatymai, numatantys tam tikras išlaidas, nėra įstatymai, atstojantys ar pakeičiantys valstybės biudžeto įstatymą. Tai įstatymai, įgalinantys užtikrinti valstybės biudžeto santykių įvairiais biudžetiniais metais perimamumą, finansavimo tęstinumą tuomet, kai tam tikrų (ypatingų, ilgalaikių, strateginių) visuomenės ir valstybės uždavinių kryptingam sprendimui lėšų reikia daugiau, negu galima skirti per vienerius biudžetinius metus.

Tad Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje nurodyti tam tikras išlaidas numatantys įstatymai yra ne taisyklė, bet išimtis. Pabrėžtina, kad tokiais įstatymais išlaidas galima numatyti tik konkrečiai apibrėžtam, visuotinai svarbiam tikslui pasiekti per įstatymo nustatytą laiką ir tik tada, kai šių reikmių negalima patenkinti per vienerius biudžetinius metus. Tokiais įstatymais negali būti numatomos išlaidos valstybės nuolatinėms funkcijoms vykdyti, visuomenės kasdienėms reikmėms finansuoti. Priešingu atveju būtų iškreipiama konstitucinė valstybės biudžeto samprata: konstitucinis biudžetinių metų institutas netektų prasmės, būtų paneigiama Vyriausybės konstitucinė teisė ir pareiga valstybės biudžeto projektą rengti bei Seimo konstitucinė teisė ir pareiga valstybės biudžetą tvirtinti biudžetiniams metams, atsižvelgiant į esamą socialinę ir ekonominę padėtį, į visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, į turimus arba galimus gauti finansinius išteklius bei valstybės įsipareigojimus, į kitus svarbius veiksnius. Taip būtų sudaromos prielaidos pažeisti ir konstitucinį socialinio teisingumo bei socialinės darnos imperatyvą.

Konstitucinė pareiga mokėti mokesčius (Konstitucijos 127 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas

Konstitucijos 127 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios Lietuvos biudžetinę sistemą, nurodančios valstybės (savivaldybės) biudžeto pajamų formavimo šaltinius, kartu įtvirtina konstitucinę pareigą mokėti mokesčius.

Konstitucinis Teismas 1997 m. liepos 10 d. nutarime pažymėjo, kad nesumokėjus mokesčių arba sumokėjus juos ne laiku valstybės (savivaldybės) biudžetas negauna pajamų, yra ribojamos valstybės (savivaldybės) galimybės vykdyti jai priskirtas funkcijas. Be to, vieniems ūkinės veiklos subjektams nemokant mokesčių, kiti jos subjektai – sąžiningi mokesčio mokėtojai atsiduria jiems nepalankioje padėtyje, yra pažeidžiami esminiai laisvosios rinkos, grindžiamos sąžininga konkurencija, principai.

Mokesčių santykių teisinis reguliavimas (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas

Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad mokesčius, kitas įmokas į biudžetą ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai.

Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus.

Aiškindamas Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalį, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad joje įtvirtinta, kokios formos (rūšies) teisės aktu nustatomi mokesčiai: mokesčius galima nustatyti tik įstatymu.

Aiškindamas Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra konstatavęs, kad valstybinius mokesčius nustato tik Seimas.

Taigi pagal Konstituciją mokesčius gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu. Nustatant valstybinius mokesčius turi būti paisoma Konstitucijos principų ir normų.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtys bei lengvatos, baudos ir delspinigiai gali būti nustatomi tik įstatymu.

Kad mokesčiai būtų tinkamai mokami ir surenkami, nepakanka vien nustatyti mokesčius kaip prievolę valstybei – būtina taip pat sureguliuoti jų mokėjimo tvarką, kuri *inter alia* apimtų mokesčių administravimo procedūras, mokesčių apskaičiavimo metodiką ir kt. Mokesčių santykių teisinis reguliavimas – tai ne tik mokesčių nustatymas įstatymais, bet ir mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarkos nustatymas. Konstitucija nereikalauja Mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarkos nustatyti tik įstatymu: pagal Konstituciją mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarka, taip pat tam tikro įstatymu nustatyto mokėtino mokesčio apskaičiavimo tvarka gali būti nustatoma ne tik įstatymu, bet ir poįstatyminiu aktu (Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d., 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad poįstatyminiuose aktuose, nustatančiuose mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarką, negali būti teisės normų, nustatančių kitokį negu įstatymo nustatytasis teisinį reguliavimą ir konkuruojančių su įstatymo normomis (Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas).

Mokesčių santykių teisinis reguliavimas (delspinigių už mokesčių nesumokėjimą arba sumokėjimą ne laiku nustatymas) (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimas

Mokesčius, kitas įmokas į biudžetą ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai (Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalis). Valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustato Seimas (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas).

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos nuostatas dėl mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų, savo aktuose yra suformavęs atitinkamą oficialią konstitucinę doktriną. <...> pagal Konstituciją: mokesčiai, kaip prievolė, gali būti nustatomi (įvedami) tik įstatymu; turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad būtų užtikrintas mokesčių tinkamas mokėjimas, kad mokesčiai būtų mokami laiku; tam, paisant Konstitucijos (*inter alia* konstitucinių teisingumo, proporcingumo, teisinio tikrumo, aiškumo principų), gali būti pasirinktos įvairios priemonės, kaip antai: baudos, delspinigiai, palūkanos ir kt.; tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtytys bei lengvatos, baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi įstatymu; mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarka gali būti nustatoma ir poįstatyminiais aktais.

<...> įstatymu nustatydamas atitinkamas poveikio už mokestinių prievolių nevykdymą priemonės, *inter alia* delspinigius už mokesčių nesumokėjimą arba sumokėjimą ne laiku, įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją. Antai įstatymų leidėjas gali pasirinkti, ar nustatyti tam tikrų delspinigių už mokesčių nesumokėjimą arba sumokėjimą ne laiku absoliučius dydžius, ar įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad nustatytų delspinigių už mokesčių nesumokėjimą arba sumokėjimą ne laiku dydžiai priklausytų nuo tam tikrų rodiklių ir galėtų kisti. Pabrėžtina, kad pasirinkęs tokį teisinio reguliavimo būdą, kai delspinigių už mokesčių nesumokėjimą arba sumokėjimą ne laiku dydžiai priklauso nuo tam tikrų įstatyme nurodytų rodiklių ir gali kisti, įstatymų leidėjas įstatymu privalo nustatyti ne tik subjektą (valstybės instituciją, pareigūną), kuris turi įgaliojimus konstatuoti minėtus rodiklius, nuo kurių pagal įstatymą priklauso toks delspinigių dydis, ir pagal šiuos rodiklius nustatyti tokių delspinigių dydžius, bet ir įstatyme nurodyti kriterijus, kuriais, nustatydamas tuos delspinigių dydžius, minėtas subjektas turi vadovautis.

Įstatymų leidėjo įgaliojimai nustatyti mokesčius (Konstitucijos 67, 127 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimas

Mokesčių nustatymas – išimtinė įstatymų leidėjo konstitucinė kompetencija (Konstitucijos 67, 127 straipsniai). Apmokestinami objektai gali būti labai įvairūs. Įstatymų leidėjas, turintis iš Konstitucijos kylančius įgaliojimus nustatyti, kas yra apmokestinama, turi diskreciją spręsti ir tai, ar apmokestinanti iš užsienio valstybių gaunamas įvairias išmokas, *inter alia* pensijas. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi ir teisę keisti nustatytą mokesčių teisinį reguliavimą. Nustatydamas mokesčius įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* konstitucinių teisingumo, protingumo, proporcingumo principų. Nustatant mokesčius įstatymų leidėją saisto ir valstybės įsipareigojimai, kylantys iš Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių (*inter alia* iš dvišalių bei daugiašalių sutarčių dėl pajamų ir (arba) kapitalo dvigubo apmokestinimo išvengimo), taip pat reikalavimai, kylantys iš Lietuvos narystės Europos Sąjungoje.

Mokesčiams, kitiems privalomiems mokėjimams (išskyrus rinkliavas) būdingi požymiai (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas)

Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 12 d. nutarimas

<...> oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, kurias Konstitucinis Teismas yra suformulavęs aiškindamas mokesčiams, kitiems privalomiems mokėjimams (išskyrus rinkliavas) būdingus požymius:

– mokesčiai ir kiti privalomi mokėjimai – tai įstatymu nustatyti privalomi, neatlygininiai juridinių ir fizinių asmenų atitinkamo dydžio mokėjimai nustatytu laiku į valstybės

(savivaldybės) biudžetą (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas); mokesčiai mokami esant nuolatiniam apmokestinamam objektui (Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas);

– valstybiniai mokesčiai ir kiti privalomi mokėjimai yra teisės subjektams nustatyta pinigine prievolė valstybei; pagal Konstituciją valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu, tai yra svarbi asmens teisių apsaugos garantija (Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas);

– mokesčiais reguliuojami visuomenėje vykstantys socialiniai-ekonominiai procesai, skatinamos naudingos ūkinės pastangos, paremiami tautos ūkio vystymo prioritetai (Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d., 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimai); mokesčiams būdinga tai, kad jie reguliariai mokami nustatytais laiko tarpais ir tiesiogiai nėra atlyginčio pobūdžio, t. y. juos sumokėjus valstybės įstaigai, priėmusiai šį mokesį, neatsiranda prievolės atlikti kokius nors veiksmus ar suteikti konkrečią paslaugą mokesčio mokėtojui (Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas); mokesčių santykiai yra viešosios teisės reguliavimo dalykas; mokesčių santykiai – tai valdingo pobūdžio teisiniai santykiai tarp mokesčio mokėtojų ir valstybės vykdomosios valdžios institucijų (Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas), jų realizavimui pirmiausia taikomas administracinio teisinio reguliavimo metodas (Konstitucinio Teismo 1997 m. liepos 10 d. nutarimas).

Rinkliavos konstitucinė samprata (Konstitucijos 127 straipsnio 2, 3 dalys)

Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 12 d. nutarimas

Interpretuodamas Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalies nuostatą „Valstybės biudžeto pajamos formuojamos iš mokesčių, privalomų mokėjimų, rinkliavų, pajamų iš valstybinio turto ir kitų įplaukų“, Konstitucinis Teismas 1996 m. kovo 15 d. nutarime *inter alia* konstatavo, kad „<...> pagal Konstituciją gali būti išskiriamos penkios valstybės biudžeto pajamų teisinės formos (reguliarius mokesčiai, kiti privalomi mokėjimai, rinkliavos, pajamos iš valstybinio turto, kitos įplaukos). Jos detalizuojamos atskiruose įstatymuose“. Taigi rinkliava Konstitucijos 127 straipsnio 2, 3 dalių prasme yra viena iš valstybės biudžeto pajamų teisinių formų.

Paminėtina, kad Konstitucinis Teismas 1996 m. kovo 15 d. nutarime <...> *inter alia* pažymėjo, kad rinkliava suprantama kaip turinti dvišalį pobūdį, t. y. teisinių santykių, atsirandančių sumokant ją, subjektai turi atitinkamas teises ir pareigas; privalomų rinkliavų mokėjimo pagrindai yra du: apmokestinamas objektas ir valstybės kompetentingų įstaigų juridiniams ir fiziniams asmenims atlikti veiksmai ar suteiktos paslaugos; dauguma rinkliavų paprastai yra savanoriški mokėjimai, t. y. asmuo, norėdamas kokios nors valstybės įstaigos paslaugos ar veiksmo, sutinka sumokėti rinkliavą prieš atliekant veiksmus ar išduodant juridinę galią turinčius dokumentus ir tuo pagrindu jis įgyja teisę reikalauti atlikti pageidaujamus veiksmus ar išduoti jam reikalingus dokumentus.

<...> tiek mokesčiai, tiek valstybinės rinkliavos yra nustatomi įstatymu ir mokami į valstybės (savivaldybės) biudžetą; tačiau valstybiniams mokesčiams Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto prasme būdingi privalomumas, neatlygintinumas, vienašališkumas; mokesčių santykiai – tai valdingo pobūdžio teisiniai santykiai tarp mokesčių mokėtojų ir valstybės <...> institucijų. Tuo tarpu rinkliava Konstitucijos 127 straipsnio 2, 3 dalių prasme – privaloma įmoka į valstybės biudžetą už valstybės kompetentingų įstaigų juridiniams ir fiziniams asmenims atliktus veiksmus ar suteiktas paslaugas.

Valstybės ekonomikos ir finansų politiką formuojančių ir vykdančių valstybės institucijų pareiga pasirengti galimoms itin sunkioms ekonominėms, finansinėms situacijoms

Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas

Pagal Konstituciją, *inter alia* joje įtvirtintus konstitucinius teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principus, valstybės institucijos, formuojančios ir vykdančios valstybės ekonomikos, finansų politiką, turi įvertinti ir tai, kad dėl ypatingų aplinkybių (ekonomikos krizės ir kt.) valstybėje gali susidaryti itin sunki ekonominė, finansinė padėtis. Todėl valstybės institucijos turi imtis visų įmanomų priemonių valstybės ekonomikos raidos tendencijoms prognozuoti ir galimam tokių itin sunkių ekonominių, finansinių situacijų susidarymui pasirengti.

Valstybės biudžeto peržiūrėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai

Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra pažymėjęs: ir Vyriausybė, pagal Konstituciją turinti įgaliojimus vykdyti valstybės biudžetą, ir Seimas, pagal Konstituciją valstybės biudžetą tvirtinantis įstatymu, negali nereaguoti į tokią esminį valstybės ekonominės ir finansinės būklės pakitimą, kai dėl ypatingų aplinkybių (ekonomikos krizės, gaivalinės nelaimės ir kt.) valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis; tokiais atvejais valstybės funkcijoms vykdyti ir viešiesiems interesams tenkinti dėl objektyvių priežasčių gali pritrūkti lėšų; esant tokioms aplinkybėms gali būti keičiamas atitinkamas teisinis reguliavimas; savaime suprantama, kad valstybėje susiklosčius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai gali būti nesurenkamos valstybės biudžeto (ir savivaldybių biudžetų) įstatyme numatytos pajamos, taigi negaunamos ir reikiamos lėšos atitinkamoms valstybės biudžeto (ir savivaldybių biudžetų) įstatyme numatytiems reikmėms finansuoti; tokiais (bet, žinoma, ne tik tokiais) atvejais valstybės biudžetas gali būti keičiamas nepasibaigus biudžetiniams metams; tokia galimybė yra *expressis verbis* numatyta Konstitucijos 132 straipsnio 2 dalyje; keičiant valstybės biudžetą (ir savivaldybių biudžetus) gali būti mažinamos išlaidos (asignavimai) (2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 22 d., 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimai, 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas).

Valstybės biudžetas formuojamas biudžetiniams metams; įstatymų leidėjo pareiga tvirtinant kitų metų valstybės biudžetą iš naujo įvertinti realią valstybės ekonominę, finansinę padėtį

Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas, atskleisdamas konstitucinę valstybės biudžeto sampratą, yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją biudžetiniai metai sutampa su kalendoriniais metais; Seimas privalo valstybės biudžetą tvirtinti būtent biudžetiniams metams, o ne kokiam nors kitam laikotarpiui; kiekvienais biudžetiniais metais Seimas privalo suformuoti valstybės biudžetą kitiems biudžetiniams metams, atsižvelgdamas į esamą socialinę ir ekonominę padėtį, į visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, į turimus arba galimus gauti finansinius išteklius bei valstybės įsipareigojimus, į kitus svarbius veiksnius; priimdamas valstybės biudžeto įstatymą, Seimas privalo paisyti Konstitucijoje įtvirtinto teisingos ir darnios visuomenės siekio (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas).

Šiame kontekste pažymėtina, jog konstitucinė valstybės biudžeto samprata, *inter alia* konstitucinis biudžetinių metų institutas, suponuoja tai, kad valstybėje susidarius ypatingai

situacijai (kilus ekonomikos krizei ir kt.), dėl kurios valstybės ekonominė ir finansinė padėtis pakinta taip, kad *inter alia* nėra užtikrinamas lėšų, būtinų iš valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų finansuojamų institucijų pareigūnų ir valstybės tarnautojų (kitų darbuotojų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų) atlyginimams už darbą mokėti, arba lėšų, būtinų pensijoms mokėti, sukauptas ir dėl to teisinis reguliavimas turi būti koreguojamas mažinant minėtų asmenų atlyginimus ir pensijas, mažinti atlyginimus ir pensijas galima ne ilgiau kaip vieniems biudžetiniams metams. Iš konstitucinio biudžetinių metų įstatymų leidėjui kyla pareiga svarstant bei tvirtinant kitų metų valstybės biudžetą iš naujo įvertinti realią valstybėje susiklosčiusią ekonominę, finansinę padėtį ir spręsti, ar ji vis dar yra itin sunki, *inter alia* ar pajamų į valstybės biudžetą surinkimas vis dar yra taip sutrikęs, kad dėl to valstybė negali vykdyti prisiimtų įsipareigojimų ir todėl kitiems biudžetiniams metams turi būti nustatomas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį būtų mokami sumažinti atlyginimai, pensijos.

Įstatymų leidėjo įgaliojimai atidėti valstybės prisiimtų finansinių įsipareigojimų vykdymą valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai

Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas

<...> valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, kai *inter alia* pajamų į valstybės biudžetą surinkimas yra taip sutrikęs, kad dėl to valstybė nebegali nustatytais terminais vykdyti (*inter alia* įgyvendinant savo diskreciją) prisiimtų tam tikrų finansinių įsipareigojimų, teisinis reguliavimas, susijęs su šių įsipareigojimų vykdymu, gali būti koreguojamas, *inter alia* atidedant šių įsipareigojimų vykdymą. Tai darydamas įstatymų leidėjas privalo laikytis iš Konstitucijos, *inter alia* teisingumo, protingumo, teisinės valstybės principų, kylančių reikalavimų.

Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų įstatymas – terminuotai galiojantis ir taikomas įstatymas

Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas

Konstitucijos 131 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės biudžeto projektą svarsto Seimas ir tvirtina įstatymu iki naujųjų biudžetinių metų pradžios. Konstitucinis Teismas 2002 m. sausio 14 d. nutarime yra pažymėjęs, kad, įstatymu patvirtindamas valstybės biudžetą, Seimas patvirtina valstybės biudžeto pajamas ir išlaidas (asignavimus).

<...>

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad kiekvienas valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų įstatymas – tai terminuotai galiojantis ir terminuotai taikomas įstatymas; asignavimų valdytojų finansavimas iš atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų lėšų pasibaigia tada, kai baigiasi atitinkami biudžetiniai metai, t. y. tų metų gruodžio 31 dieną; po šios datos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų įstatymo apskritai nebeįmanoma taikyti, *inter alia* – tai ypač pabrėžtina – po minėtos datos jokiam asignavimų valdytojui neįmanoma praėjusių biudžetinių metų asignavimų pervesti taip, tarsi tai būtų padaryta dar anais biudžetiniais metais, nes jau yra prasidėję nauji biudžetiniai metai; todėl net jeigu būtų nustatyta, kad ginčijamas teisinis reguliavimas prieštaravo Konstitucijai, jokia teisėkūros subjektų (atitinkamai Seimo ir Vyriausybės) intervencija į tą teisinį reguliavimą nebegalima, nes atitinkami teisės aktai buvo skirti reguliuoti santykiams, kurie yra pasibaigę, taigi nebeegzistuoja; tokia intervencija būtų beprasmė, iracionali, nes reikėtų, kad atitinkami teisėkūros subjektai imasi reguliuoti – vadinasi, bando pakeisti, – praeitį (Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas, 2012 m. birželio 29 d. nutarimas).

<...>

<...> kai atitinkamas teisės aktas ne tik negalioja, bet ir apskritai negali būti taikomas, Konstitucinis Teismas turi diskreciją spręsti dėl tokio teisės akto konstitucingumo tyrimo. Tai darydamas jis turi įvertinti ne tik tai, kad tas įstatymas skirtas tam tikram biudžetiniam laikotarpiui, bet ir kitas svarbias aplinkybes, *inter alia* tai, ar toks tyrimas būtų reikšmingas kitų metų biudžetų įstatymų priėmimui.

Vertinimas, ar tam tikroms reikmėms (tikslams) valstybės biudžete numatyta pakankamai lėšų

Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas

Tai, ar valstybės biudžete lėšų tam tikroms reikmėms (tikslams) numatoma pakankamai, ar ne, yra ne valstybės biudžeto įstatymo atitikties Konstitucijai, bet valstybės biudžeto planavimo, valstybės ir visuomenės poreikių įvertinimo, jų subalansavimo su visuomenės ir valstybės galimybėmis, taigi socialinio ir ekonominio tikslingumo, klausimai (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai). Šių klausimų Konstitucinis Teismas nesprenžia, išskyrus tuos atvejus, kai valstybės biudžeto įstatymu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad iškart matyti, jog lėšų tam tikroms reikmėms (tikslams) numatoma akivaizdžiai nepakankamai arba išvis nenumatoma, kartu nenumatant kitų (alternatyvių) finansavimo šaltinių, kurie pagal Konstituciją atitinkamoms reikmėms gali būti numatyti, ir tai akivaizdžiai prieštarauja tautos gerovei, Lietuvos visuomenės ir valstybės interesams, akivaizdžiai paneigia Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes (Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Valstybės biudžeto samprata; Seimo ir Vyriausybės įgaliojimai valstybės biudžeto srityje; reikalavimai valstybės biudžeto ir jo pajamoms bei išlaidoms įtakos turinčių įstatymų priėmimui ir įsigaliojimui (*inter alia* reikalavimas įstatymų, turinčių įtakos valstybės pajamoms ir išlaidoms, pakeitimui priimti prieš Seimui tvirtinant valstybės biudžetą ir reikalavimas numatyti tinkamą *vacatio legis*)

Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas

<...> valstybės biudžetas yra svarbus konstitucinis institutas. Valstybės biudžeto rengimo ir tvirtinimo tvarkos pagrindai įtvirtinti Konstitucijoje, *inter alia* jos 67 straipsnio 14 punkte, 127, 129–132 straipsniuose.

<...>

Valstybės biudžeto įstatymo priėmimui taikytini iš Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai yra neatsiejami nuo konstitucinės valstybės biudžeto sampratos ir jo rengimui, svarstymui bei tvirtinimui nustatytų konstitucinių imperatyvų.

Valstybės biudžetas yra valstybės pajamų ir išlaidų (asignavimų) planas tam tikram laikotarpiui, t. y. valstybės finansinis planas, kuriuo perskirstomos viešosios lėšos; teisine prasme valstybės biudžetas yra įstatymas, kuriuo biudžetiniams metams patvirtinamas valstybės pajamų ir išlaidų (asignavimų) planas (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas, 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas). Pagal konstitucinę valstybės biudžeto sampratą biudžetiniams metams planuojamos valstybės pajamos ir išlaidos turi būti numatytos įstatymu patvirtintame valstybės biudžete (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas). Konstitucijos 129 straipsnyje nustatyta, kad biudžetiniai metai prasideda sausio 1 dieną ir baigiasi gruodžio 31 dieną.

Valstybės biudžeto pajamos formuojamos iš mokesčių, privalomų mokėjimų, rinkliavų, pajamų iš valstybinio turto ir kitų įplaukų (Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalis). Mokesčiai – įstatymu nustatyti privalomi, neatlygintiniai juridinių ir fizinių asmenų mokėjimai nustatytu laiku į valstybės biudžetą – yra vienas pagrindinių valstybės biudžeto pajamų šaltinių (Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas); jie nustatomi įstatymais (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, 127 straipsnio 3 dalis).

Pagal Konstituciją Seimas tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas (67 straipsnio 14 punktas). Biudžetinė Seimo funkcija yra klasikinė ir – atsižvelgiant į esminę viešųjų finansų būklės įtaką valstybės funkcijų įgyvendinimui – viena svarbiausių demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijų. Konstitucijos 131 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės biudžeto projektą Seimas svarsto ir įstatymu tvirtina iki naujųjų biudžetinių metų pradžios.

Rengti valstybės biudžeto projektą yra išimtinė Vyriausybės kompetencija: pagal Konstituciją Vyriausybė rengia valstybės biudžeto projektą ir ne vėliau kaip prieš 75 dienas iki biudžetinių metų pabaigos teikia jį Seimui (94 straipsnio 4 punktas, 130 straipsnis). Vyriausybė – ir tik ji – turi įgaliojimus valstybės biudžeto projekte numatyti, kiek lėšų ir iš kokių pajamų šaltinių turėtų būti gauta, kiek lėšų ir kokiems tikslams turėtų būti skirta, ir kt. (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas). Visos planuojamos valstybės biudžeto pajamos ir išlaidos turėtų būti nurodomos pakankamai aiškiai ir konkrečiai įvardijant valstybės pajamų šaltinius ir numatomas iš jų gauti lėšų sumas, išlaidų įvairioms sritims finansuoti paskirtį, tiksliai numatomų skirti lėšų sumas ir subjektus, kuriems jos turėtų būti skiriamos. Kitaip nebūtų sudarytos sąlygos įgyvendinti realią, veiksmingą parlamentinę valstybės biudžeto vykdymo priežiūrą.

Išimtinis įgaliojimas vykdyti valstybės biudžetą pagal Konstituciją turi Vyriausybė (94 straipsnio 4 punktas). Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarime, Konstitucijos 94 straipsnio 4 punkto nuostata, kad Vyriausybė vykdo valstybės biudžetą, reiškia, jog Vyriausybė turi pareigą užtikrinti, kad į valstybės biudžetą būtų surinktos nustatytos pajamos ir kad šios lėšos būtų pervestos valstybės biudžeto įstatyme nurodytiems subjektams.

Kaip minėta, Vyriausybė, įgyvendindama savo įgaliojimus rengti valstybės biudžeto projektą, yra saistoma Konstitucijoje nustatyto reikalavimo pateikti jį Seimui ne vėliau kaip prieš 75 dienas iki biudžetinių metų pabaigos, t. y. ne vėliau kaip spalio 17 dieną, o Seimas yra įpareigotas šį projektą svarstyti ir įstatymu tvirtinti biudžetiniams metams iki naujųjų biudžetinių metų pradžios, t. y. ne vėliau kaip gruodžio 31 dieną. Šie Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtinti valstybės biudžeto projekto pateikimo Seimui ir tvirtinimo terminai žymi ribas, kurių Vyriausybė ir Seimas negali peržengti, bet jie anaipatol nesuponuoja, kad valstybės biudžeto projektas būtų rengiamas, pateikiamas, svarstomas ir tvirtinamas tik prieš pat šių terminų pabaigą. Šiame kontekste paminėtina, kad pagal Konstitucijos 64 straipsnio 1 dalį Seimo rudens sesija prasideda rugsėjo 10 dieną, taigi valstybės biudžeto projektas Seimui gali būti pateikiamas ir jį svarstyti Seimas gali pradėti gerokai anksčiau nei Konstitucijos 130 straipsnyje numatytą vėliausią jo pateikimo dieną.

Konstitucijos 132 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jeigu valstybės biudžetas laiku nepatvirtinamas, jo išlaidos biudžetinių metų pradžioje kiekvieną mėnesį negali viršyti praėjusių metų valstybės biudžeto 1/12 išlaidų. Vadinasi, pagal Konstituciją Seimui iki biudžetinių metų pradžios nepatvirtinus valstybės biudžeto, iš esmės būtų pratęstas praėjusių metų valstybės biudžeto įstatymo nuostatų taikymas. Kartu pabrėžtina, kad ši konstitucinė nuostata gali ir turi būti suprantama tik kaip numatanti tam tikrą išeitį tuo

atveju, jeigu Seimas, susiklosčius ypatingoms aplinkybėms, nepatvirtintų valstybės biudžeto Konstitucijos 131 straipsnio 1 dalyje nurodytu laiku, ir anaip tol negali būti aiškinama kaip leidžianti Seimui nepaisyti nustatyto termino.

Iš konstitucinės valstybės biudžeto sampratos, konstitucinio atsakingo valdymo principo kyla tai, kad valstybės biudžetas turi būti realus, jame numatytos pajamos ir išlaidos turi būti pagrįstos visuomenės ir valstybės reikmių bei galimybių įvertinimu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvas, būtinumas užtikrinti konstitucines asmens teises ir laisves bei apsaugoti kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes suponuoja Vyriausybės pareigą rengiant valstybės biudžeto projektą ir Seimo pareigą svarstant bei tvirtinant valstybės biudžetą atsižvelgti į Konstitucijoje įtvirtintas valstybės funkcijas, į esamą ekonominę ir socialinę padėtį, į visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, į turimus ir numatomus gauti finansinius išteklius bei valstybės įsipareigojimus (*inter alia* tarptautinius), kitus svarbius veiksmus (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas). Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį atsakingo valdymo principą, valstybės ekonomikos ir finansų politiką formuojančios ir vykdančios valstybės institucijos turi imtis visų įmanomų priemonių valstybės ekonomikos raidos tendencijoms prognozuoti ir galimam itin sunkių ekonominių, finansinių situacijų susidarymui pasirengti (Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas).

Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad tai, ar valstybės biudžete lėšų tam tikroms reikmėms (tikslams) numatoma pakankamai, ar ne, yra valstybės biudžeto planavimo, valstybės ir visuomenės poreikių įvertinimo, jų subalansavimo su visuomenės ir valstybės galimybėmis, taigi socialinio ir ekonominio tikslingumo, o ne valstybės biudžeto įstatymo atitikties Konstitucijai klausimai (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai), tačiau ši oficialioji konstitucinė doktrininė nuostata negali būti aiškinama kaip apimanti ir tuos atvejus, kai valstybės biudžeto įstatymu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad iškart matyti, jog lėšų tam tikroms reikmėms (tikslams) numatoma akivaizdžiai nepakankamai arba išvis nenumatoma, kartu nenumatant kitų (alternatyvių) finansavimo šaltinių, kurie pagal Konstituciją atitinkamoms reikmėms gali būti numatyti, ir tai akivaizdžiai prieštarauja tautos gerovei, Lietuvos visuomenės ir valstybės interesams, akivaizdžiai paneigia Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes (Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota, kad Seimas yra saistomas ne tik Konstitucijos, bet ir savo paties priimtų įstatymų. Taigi svarstydamas ir tvirtindamas valstybės biudžeto projektą Seimas privalo vadovautis tais įstatymais, kurie suponuoja tam tikrą numatomų valstybės pajamų ir išlaidų dydį, t. y. mokesčių ir kitais įstatymais, sudarančiais prielaidas planuoti ir surinkti valstybės biudžeto pajamas, taip pat įvairiais įstatymais, lemiančiais valstybės finansinius įsipareigojimus ir atitinkamas planuojamas valstybės biudžeto išlaidas. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, išleisdamas įstatymą ar kitą teisės aktą, kuriam įgyvendinti reikalingos lėšos, turi numatyti tokiam įstatymui ar kitam teisės aktui įgyvendinti būtinas lėšas; pagal Konstituciją įstatymų leidėjas negali sukurti tokios teisinės situacijos, kai išleidžiamas įstatymas arba kitas teisės aktas, kuriam įgyvendinti reikia lėšų, bet tokių lėšų neskiriama arba jų skiriama nepakankamai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. gruodžio 21 d., 2010 m. birželio 29 d. nutarimai).

Vyriausybė vykdo įstatymus (Konstitucijos 94 straipsnio 2 punktą), tad akivaizdu, kad rengdama valstybės biudžeto projektą ji taip pat privalo vadovautis įstatymais, turinčiais

įtakos planuojamų valstybės pajamų ir išlaidų dydžiui. Kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarime, Vyriausybės parengtame valstybės biudžeto projekte turi būti numatytos lėšos, reikalingos įstatymams įgyvendinti.

Kadangi Vyriausybė, rengdama valstybės biudžeto projektą, ir Seimas, jį svarstydamas bei tvirtindamas, yra saistomi galiojančių įstatymų, turinčių įtakos planuojamų valstybės pajamų ir išlaidų dydžiui, ir kartu turi pareigą prognozuoti valstybės ekonomikos raidos tendencijas, įvertinti visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, gali kilti būtinybė minėtus įstatymus atitinkamai pakeisti. Pažymėtina, kad jeigu tokių įstatymų pakeitimais būtų nustatomos pareigos ar apribojimai asmenims, turėtų būti paisoma konstitucinio reikalavimo numatyti tinkamą *vacatio legis*, t. y. turėtų būti paliekama pakankamai laiko iki tų pakeitimų įsigaliojimo (taikymo pradžios), kad suinteresuoti asmenys galėtų jiems tinkamai pasiręgti. Šiame kontekste paminėtina, kad darant valstybės biudžeto pajamoms lemiamą įtaką turinčių mokesčių įstatymų pakeitimus (nustatant naujus mokesčius, juos didinant ir pan.) tai ypač svarbu, nes tinkama *vacatio legis* mokesčių teisės srityje yra svarbi garantija, kad asmenys (pirmiausia mokesčių mokėtojai) galėtų ne tik iš anksto susipažinti su naujais mokesčių įstatymų reikalavimais, bet ir prie jų priderinti savo turtinius interesus bei ekonominės veiklos perspektyvas. Taigi rengiant valstybės biudžeto projektą, taip pat jį svarstant, be kita ko, turėtų būti įvertinama ir tai, ar prieš jį tvirtinant Seime nėra būtina padaryti atitinkamus mokesčių, kitų įstatymų, turinčių įtakos valstybės pajamoms ir išlaidoms, pakeitimus, kurių įsigaliojimui būtų taikytinas konstitucinis tinkamos *vacatio legis* reikalavimas.

Visa tai suponuoja, kad, atsižvelgiant į konstitucinį atsakingo valdymo principą, valstybės biudžeto projektas turėtų būti pradedamas rengti tiek iš anksto, kad iškilus reikalui būtų įmanoma laiku priimti reikiamas minėtų įstatymų pataisas. Nuo šių reikalavimų galėtų būti nukrypta tik ypatingomis aplinkybėmis, jeigu tai būtų pateisinama svarbiu viešuoju interesu.

Negalima mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti (Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas

Rengiant, svarstant ir tvirtinant valstybės biudžeto projektą Vyriausybę ir Seimą taip pat saisto iš Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto draudimo mažinti įstatymų numatytas išlaidas, kol tie įstatymai nepakeisti, bei iš tokių įstatymų konstitucinės sampratos kylantys reikalavimai.

Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarime aiškinant Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalį *inter alia* konstatuota, kad:

– biudžetiniams metams planuojamos valstybės pajamos ir išlaidos gali būti numatytos tik įstatymu patvirtintame valstybės biudžete; nuostatos, jog negalima mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti, negalima interpretuoti kaip leidžiančios nustatyti tokį tam tikrų reikmių finansavimą, kuris neatsispindėtų konkrečių metų valstybės biudžeto įstatyme;

– Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje nurodyti įstatymai, numatantys tam tikras išlaidas, nėra įstatymai, atstojantys ar pakeičiantys valstybės biudžeto įstatymą; jais negalima reguliuoti santykių, kuriuos pagal Konstituciją galima reguliuoti tik valstybės biudžeto įstatymu; tai įstatymai, įpareigojantys užtikrinti valstybės biudžeto santykių įvairiais biudžetinėmis metais perimamumą, finansavimo tęstinumą tuomet, kai tam tikriems (ypatingiems,

ilgalaikiams, strateginiams) visuomenės ir valstybės uždaviniams kryptingai spręsti lėšų reikia daugiau, negu galima skirti per vienus biudžetinius metus;

– Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje nurodyti tam tikras išlaidas numatantys įstatymai yra ne taisyklė, bet išimtis; ne valstybės biudžeto įstatymais išlaidas galima numatyti tik konkrečiai apibrėžtam, visuotinai svarbiam tikslui pasiekti per įstatymo nustatytą laiką ir tik tada, kai šių reikmių negalima patenkinti per vienus biudžetinius metus, tačiau jais negali būti numatomos išlaidos valstybės nuolatinėms funkcijoms vykdyti, visuomenės kasdienėms reikmėms finansuoti.

Valstybės biudžeto procesas tais metais, kai įvyksta Seimo rinkimai

Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją Vyriausybės parengtą ir pateiktą valstybės biudžeto projektą Seimas svarsto ir tvirtina įstatymu iki naujųjų biudžetinių metų pradžios. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją Seimo nariai yra renkami ketveriems metams (55 straipsnio 1 dalis); eiliniai Seimo rinkimai rengiami Seimo narių įgaliojimų pabaigos metais spalio mėnesio antrą sekmadienį (57 straipsnio (2004 m. liepos 13 d. redakcija) 1 dalis); nuo pirmojo naujai išrinkto Seimo posėdžio pradžios pradedamas skaičiuoti šio Seimo narių įgaliojimų laikas ir baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas (59 straipsnio 1 dalis); po Seimo rinkimų Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui (92 straipsnio 4 dalis), o vėliau, sudarius naują Vyriausybę, atsistatydina (101 straipsnio 3 dalies 4 punktas); nauja Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas pritaria jos programai (92 straipsnio 5 dalis); Vyriausybė solidariai atsako Seimui už bendrą Vyriausybės veiklą (96 straipsnio 1 dalis).

Taigi konstitucinis valstybės biudžeto proceso ir Seimo rinkimų laiko reguliavimas sudaro prielaidas tais metais, kai įvyksta Seimo rinkimai, į jau pradėtą valstybės biudžeto procesą įsitraukti ir naujai išrinktam Seimui bei jam atsakingai naujai Vyriausybei, kuri įgaliojimus veikti gauna Seimui pritarus jos programai.

<...>

Konstitucijos 67 straipsnio 14 punkto nuostatą, kad Seimas tvirtina valstybės biudžetą, 131 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad Seimas valstybės biudžeto projektą svarsto ir tvirtina įstatymu iki naujųjų biudžetinių metų pradžios, aiškinant kartu su 57 straipsnio (2004 m. liepos 13 d. redakcija) 1 dalies nuostata, kad eiliniai Seimo rinkimai rengiami Seimo narių įgaliojimų pabaigos metais spalio mėnesio antrą sekmadienį, pažymėtina, jog įstatymuose, Seimo statute turi būti nustatytas teisinis reguliavimas, kuriuo tais metais, kai yra išrenkamas naujas Seimas, jam būtų sudarytos sąlygos įgyvendinti savo konstitucinius įgaliojimus svarstyti ir tvirtinti valstybės biudžeto projektą, taip užtikrinant galimybę Seimo rinkimus laimėjusioms politinėms jėgoms realiai įgyvendinti savo programas, kurios teisinę reikšmę įgyja Seimo nutarimu patvirtinus Vyriausybės programą.

Iš Konstitucijos, *inter alia* jos 57 straipsnio (2004 m. liepos 13 d. redakcija) 1 dalies, 67 straipsnio 7 punkto, 92 straipsnio 5 dalies, 94 straipsnio 4 punkto, 131 straipsnio 1 dalies, kyla tai, kad ir naujai Vyriausybei teisiniu reguliavimu turėtų būti sudarytos sąlygos įgyvendinti savo konstitucinius įgaliojimus rengti valstybės biudžeto projektą.

<...> Vyriausybė, įgyvendindama savo išimtinę kompetenciją, valstybės biudžeto projektą turi pateikti Seimui ne vėliau kaip prieš 75 dienas iki biudžetinių metų pabaigos. Taigi gali susiklostyti ir tokia situacija, kad kitų metų valstybės biudžetas būtų parengtas ir patvirtintas iki naujos Seimo kadencijos pradžios (taigi ir iki įgaliojimų veikti suteikimo naujai Vyriausybei), tačiau ir šiuo atveju turėtų būti užtikrinta galimybė naujos kadencijos

Seimui ir jam atsakingai naujai Vyriausybei įgyvendinti savo konstitucinius įgaliojimus, susijusius su valstybės biudžeto rengimu, svarstymu ir tvirtinimu, taip užtikrinant galimybę Seimo rinkimus laimėjusioms politinėms jėgoms realiai įgyvendinti savo programas, kurios teisinę reikšmę įgyja Seimo nutarimu patvirtinus Vyriausybės programą.

Nukrypimai nuo konstitucinių reikalavimų valstybės biudžeto ir jo pajamoms bei išlaidoms įtakos turinčių įstatymų priėmimui ir įsigaliojimui valstybėje susiklosčius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai; įstatymų leidėjo pareiga tvirtinant kitų metų valstybės biudžetą iš naujo įvertinti realią valstybės ekonominę, finansinę padėtį

Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad ir Vyriausybė, pagal Konstituciją turinti įgaliojimus vykdyti valstybės biudžetą, ir Seimas, pagal Konstituciją valstybės biudžetą tvirtinantis įstatymu, negali nereaguoti į tokią esminę valstybės ekonominės ir finansinės būklės pakitimą, kai dėl ypatingų aplinkybių (ekonomikos krizės, gaivalinės nelaimės ir kt.) valstybėje susiklosčio itin sunki ekonominė, finansinė padėtis; savaimė suprantama, kad valstybėje susiklosčius tokia padėčiai gali būti nesurenkamos valstybės biudžeto (ir savivaldybių biudžetų) įstatyme numatytos pajamos, taigi negaunama ir reikiamų lėšų atitinkamoms valstybės biudžeto (ir savivaldybių biudžetų) įstatyme numatytiems reikmėms finansuoti (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas, 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas).

Pažymėtina, kad siekiu užtikrinti svarbų viešąjį interesą – garantuoti viešųjų finansų stabilumą, neleisti susidaryti pernelyg dideliame biudžeto deficite valstybėje dėl ekonomikos krizės susiklosčius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai, – lemiančiu skubių ir veiksmingų sprendimų būtinybę, konstituciškai pateisinami galimi nukrypimai nuo reikalavimų, iš Konstitucijos, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principų, kylančių valstybės biudžeto ir jo pajamoms bei išlaidoms įtakos turinčių įstatymų priėmimui ir įsigaliojimui, *inter alia* reikalavimo įstatymų, turinčių įtakos valstybės pajamoms ir išlaidoms, pakeitimus priimti prieš Seimui tvirtinant valstybės biudžetą ir reikalavimo numatyti tinkamą *vacatio legis*.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad iš konstitucinio biudžetinių metų instituto įstatymų leidėjui kyla pareiga svarstant bei tvirtinant kitų metų valstybės biudžetą iš naujo įvertinti realią valstybėje susiklosčiusią ekonominę, finansinę padėtį ir spręsti, ar ji vis dar yra itin sunki, *inter alia* ar pajamų į valstybės biudžetą surinkimas vis dar yra taip sutrikęs, kad dėl to valstybė negali vykdyti prisiimtų įsipareigojimų (Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas, 2012 m. vasario 6 d. nutarimas). Vyriausybė, teikdama Seimui valstybės biudžeto projektą, privalo jame nurodytas pajamas bei asignavimus pagrįsti visuomenės ir valstybės reikmių bei galimybių įvertinimu; ši informacija turi būti vieša (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas). Tai, be kita ko, reiškia, kad visuomenei turi būti nurodomi konkretūs kriterijai, kuriais grindžiamas valstybės ekonominės, finansinės padėties įvertinimas, lemiantis valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų planavimą bei galimą poreikį atitinkamai keisti joms įtakos turinčius įstatymus, ypač nustatančius pareigas ar apribojimus asmenims.

Šiame kontekste pažymėtina, kad jeigu valstybėje susiklosčiusi itin sunki ekonominė, finansinė padėtis yra ilgalaikė ir trunka ne vienus metus, pagal Konstituciją netoleruotina, kad priimant valstybės biudžeto ir jo pajamoms bei išlaidoms įtakos turinčius įstatymus būtų nepaisoma minėtų jų priėmimui ir įsigaliojimui iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, tai teisinant būtinybe priimti skubius sprendimus siekiant suvaldyti ekonomikos krizės padarinius.

Konstitucinė pareiga mokėti mokesčius*Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas*

Pareiga mokėti mokesčius yra konstitucinė pareiga (*inter alia* Konstitucinio Teismo 1997 m. liepos 10 d., 2006 m. sausio 24 d. nutarimai). Pažymėtina, kad įstatymu nustatant tokią pareigą turi būti paisoma Konstitucijos, *inter alia* konstitucinių teisingumo, proporcingumo, teisinio tikrumo, teisinio aiškumo, asmenų teisėtų lūkesčių apsaugos principų.

<...> asmenys, pagal Konstituciją privalantys mokėti įstatymu nustatytus mokesčius, turi teisę pagrįstai tikėtis, kad nustatant ar keičiant mokesčius bus paisoma konstitucinio teisinės valstybės principo, *inter alia* teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principų, kurie suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo, kuriuo nustatomi mokesčiai, stabilumą, saugoti ir gerbti mokesčių mokėtojų teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius.

Iš valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų finansuojamų sričių finansavimo mažinimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai*Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 5 d. nutarimas*

<...> konstituciniai teisinės valstybės, teisingumo, proporcingumo, lygiateisiškumo, taip pat socialinio solidarumo imperatyvai *inter alia* reiškia, kad ekonomikos, finansų krizės našta tolygiai ir proporcingai turėtų dalytis visa visuomenė (Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas). Esant itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai paprastai turėtų būti peržiūrimas ir mažinamas visų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų biudžetinis finansavimas, taip pat įvairių iš valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų finansuojamų sričių finansavimas (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

Valstybės biudžeto samprata*Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas*

Valstybės biudžetas yra valstybės pajamų ir išlaidų (asignavimų) planas tam tikram laikotarpiui, t. y. valstybės finansinis planas, kuriuo perskirstomos viešosios lėšos; teisine prasme valstybės biudžetas yra įstatymas, kuriuo biudžetiniams metams patvirtinamas valstybės pajamų ir išlaidų (asignavimų) planas (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas, 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas). Valstybės, kaip visos visuomenės organizacijos, turinčios veikti visos visuomenės interesais taip, kad būtų užtikrinta socialinė darna, biudžeto lėšos privalo būti skiriamos įvairioms valstybės funkcijoms vykdyti, viešosioms paslaugoms teikti (Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas).

Mokesčiai; įstatymų leidėjo įgaliojimai nustatyti mokesčius, jų išimtis ir lengvatas*Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas*

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad mokesčiai yra esminė valstybės finansų sistemos dalis, jie sudaro pagrindinę valstybės biudžeto pajamų dalį (*inter alia* 2000 m. kovo 15 d., 2013 m. liepos 5 d. nutarimai), yra viena pagrindinių valstybės gyvavimo sąlygų (1998 m. spalio 9 d., 2013 m. liepos 5 d. nutarimai). Nustatant mokesčius siekiama gauti pajamų valstybės (savivaldybės) funkcijoms vykdyti, visuomenės ir valstybės viešiesiems poreikiams tenkinti (2003 m. lapkričio 17 d., 2013 m. liepos 5 d. nutarimai). Nesumokėjus mokesčių arba sumokėjus juos ne laiku, valstybės (savivaldybės) biudžetas negauna pajamų, yra ribojamos valstybės (savivaldybės) galimybės vykdyti jai priskirtas funkcijas (1997 m. liepos 10 d., 2003 m. lapkričio 17 d., 2013 m. liepos 5 d. nutarimai). Mokesčiais reguliuojami valstybėje vykstantys ekonominiai, socialiniai procesai, skatinamos naudingos ūkinės

pastangos, paremiami ūkio plėtros prioritetai (2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas). Mokesčių santykiai yra viešosios teisės reguliavimo dalykas; tai – valdingo pobūdžio teisiniai santykiai tarp mokesčio mokėtojų ir valstybės institucijų, šių priimti sprendimai (nurodymai) yra privalomi mokesčio mokėtojams (2003 m. lapkričio 17 d., 2010 m. vasario 12 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo aktuose taip pat pažymėta, kad mokesčiai yra įstatymu nustatyti privalomi, neatlygintiniai juridinių ir fizinių asmenų atitinkamo dydžio mokėjimai nustatytu laiku į valstybės (savivaldybės) biudžetą (*inter alia* 2006 m. sausio 24 d., 2015 m. balandžio 3 d. nutarimai). Valstybiniai mokesčiai ir kiti privalomi mokėjimai yra teisės subjektams nustatyta piniginė prievolė valstybei, pagal Konstituciją valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu, tai yra svarbi asmens teisių apsaugos garantija (2002 m. birželio 3 d., 2015 m. balandžio 3 d. nutarimai). Nustatydamas mokesčius, įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* konstitucinių teisingumo, protingumo, proporcingumo principų (2006 m. gruodžio 22 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtys ir lengvatos, baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi įstatymu.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad mokesčių išimčių ir lengvatų nustatymas yra socialinio ir ekonominio tikslingumo dalykas, kuris priklauso įstatymų leidėjo kompetencijai. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi diskreciją įstatymu nustatyti mokesčių išimtis ir lengvatas atsižvelgdamas į valstybės ir visuomenės išteklius, materialines ir finansines galimybes, ekonominės ir socialinės politikos prioritetus, paisydamas kitų svarbių veiksnių. Tai darydamas, jis negali pažeisti Konstitucijos normų ir principų.

<...>

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime minėta, kad tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtys ir lengvatos turi būti nustatomi įstatymu.

Vadinasi, visos apmokestinimo tam tikru mokesčiu sąlygos turi būti nustatytos įstatyme. Įstatyme, kuriame nustatytos mokesčio sąlygos, negali būti nuostatų, kuriomis mokesčius administruojančioms valstybės institucijoms būtų suteikta diskrecija, atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes, *inter alia* mokesčio mokėtojo šeimos finansinę padėtį, jos mokumą, šeimoje augančių nepilnamečių vaikų skaičių ir kt., spręsti, ar konkretus mokesčio mokėtojas turi mokėti mokestį, ar yra nuo jo atleistas. Priešingu atveju, t. y. jeigu mokesčius administruojančios valstybės institucijos turėtų tokią diskreciją, būtų paneigta mokesčio, kaip įstatymu nustatyto privalomo, neatlygintinio juridinių ir fizinių asmenų mokėjimo nustatytu laiku į valstybės biudžetą, esmė.

Sprendimus dėl esminių turtinių valstybės išpareigojimų priima Seimas (Konstitucijos 128 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarime pažymėta, kad pagal Konstituciją Vyriausybė, rengdama valstybės biudžeto projektą, ir Seimas, jį svarstydamas bei tvirtindamas, privalo vadovautis įstatymais, kurie suponuoja tam tikrą numatomų valstybės pajamų ir išlaidų dydį, tarp jų įstatymais, lemiančiais valstybės finansinius išpareigojimus.

Šiame kontekste pabrėžtina, kad pagal Konstitucijos 128 straipsnio 1 dalį sprendimus dėl esminių turtinių valstybės išpareigojimų Vyriausybės siūlymu priima Seimas.

<...> pagal Konstituciją, *inter alia* jos 128 straipsnio 1 dalį, sprendimus, turinčius esminę įtaką valstybės biudžete numatomų valstybės išlaidų dydžiui, turi priimti ir įstatymuose įtvirtinti Seimas. Kitaip, jeigu sprendimai, lemiantys reikšmingą valstybės biudžeto išlaidų dalį, būtų įtvirtinti kitų valstybės institucijų teisės aktuose, atsirastų prielaidų susidaryti tokiai situacijai, kad Seimas, negalėdamas jų pakeisti, turėtų tvirtinti valstybės biudžetą, kurio turinio atitinkama reikšminga apimtimi jis pats negalėtų paveikti. Tai reikštų, kad Seimo galimybės veiksmingai vykdyti savo konstitucinę biudžetinę funkciją yra suvaržytos, jo vaidmuo formuojant valstybės biudžetą tėja formalus, ir nesiderintų su Seimo konstitucinių įgaliojimų valstybės finansų srityje paskirtimi ir esme.

Atsižvelgiant į tai, kad valstybės (savivaldybės) biudžeto lėšos, skiriamos iš jo išlaikomų įstaigų, per kurias įgyvendinamos įvairios valstybės funkcijos, darbuotojų darbui apmokėti, sudaro reikšmingą valstybės (savivaldybės) biudžeto išlaidų dalį, konstatuotina, kad šias išlaidas lemiantys valstybės finansiniai įsipareigojimai, susiję su šių darbuotojų darbo apmokėjimu, laikytini esminiais turiniais valstybės įsipareigojimais, dėl kurių pagal Konstitucijos 128 straipsnio 1 dalį sprendimus Vyriausybės siūlymu turi priimti Seimas. Todėl iš šių lėšų finansuojamų įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo svarbiausi elementai, turintys esminę įtaką valstybės (savivaldybės) biudžeto išlaidų dydžiui, nustatytini įstatymu.

Seimo įgaliojimai prižiūrėti, kaip vykdomas valstybės biudžetas (Konstitucijos 67 straipsnio 14 punktas)

Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 67 straipsnio 14 punkte nustatyta, kad Seimas *inter alia* prižiūri, kaip vykdomas valstybės biudžetas. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime konstatavo, jog ši Konstitucijos 67 straipsnio 14 punkto nuostata yra sukonkretinta Konstitucijos 94 straipsnio 4 punkte, kuriame *inter alia* nustatyta, kad Vyriausybė teikia Seimui biudžeto įvykdymo apyskaitą; taigi Seimas pagal Konstituciją turi įgaliojimus šią apyskaitą tvirtinti.

Pažymėtina, kad išimtiniais įgaliojimais vykdyti valstybės biudžetą pagal Konstituciją turi Vyriausybė (94 straipsnio 4 punktas). Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarime, Konstitucijos 94 straipsnio 4 punkto nuostata, kad Vyriausybė vykdo valstybės biudžetą, reiškia, jog Vyriausybė turi pareigą užtikrinti, kad į valstybės biudžetą būtų surinktos nustatytos pajamos ir kad šios lėšos būtų pervestos valstybės biudžeto įstatyme nurodytiems subjektams. Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją Seimas vykdo parlamentinę Vyriausybės kontrolę (2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Taigi Konstitucijos 67 straipsnio 14 punkte įtvirtintas Seimo įgaliojimas prižiūrėti, kaip vykdomas valstybės biudžetas, reiškia ne tik tai, kad Seimas pagal Konstitucijos 94 straipsnio 4 punktą tvirtina biudžeto įvykdymo apyskaitą, bet ir tai, kad Seimas prižiūri valstybės biudžeto vykdymą Konstitucijoje įtvirtintomis Vyriausybės parlamentinės kontrolės formomis.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Valstybės kontrolė yra ekonominės ir finansinės kontrolės institucija, prižiūrinti, ar teisėtai valdomas ir naudojamas valstybės turtas ir kaip vykdomas valstybės biudžetas; ji yra tiesiogiai atskaitinga Seimui, kuris atlieka jos parlamentinę kontrolę (1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas). Taigi Konstitucijos 67 straipsnio 14 punkte įtvirtintas Seimo įgaliojimas prižiūrėti, kaip vykdomas valstybės biudžetas, reiškia ir tai, kad Seimas prižiūri valstybės biudžeto vykdymą Konstitucijoje įtvirtintomis Valstybės kontrolės parlamentinės kontrolės formomis.

Pažymėtina ir tai, kad vykdydamas Konstitucijos 67 straipsnio 14 punkte įtvirtintą įgaliojimą prižiūrėti, kaip vykdomas valstybės biudžetas, Seimas, paisydamas Konstitucijos, *inter alia* joje įtvirtintų atsakingo valdymo, teisinės valstybės principų, gali vykdyti ir įstatymais įsteigtų Seimui atskaitingų institucijų, kurios yra savarankiškos valstybės biudžeto asignavimų valdytojos, parlamentinę kontrolę.

11.2. VALSTYBĖS TURTO VALDYMAS, NAUDOJIMAS IR DISPONAVIMAS JUO. LIETUVOS RESPUBLIKAI IŠIMTINE NUOSAVYBĖS TEISE PRIKLAUSANTIS TURTAS

Valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo konstituciniai pagrindai (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas

Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas.

<...>

Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalies nuostatų turinys aiškintinas sistemiškai, viso konstitucinio reguliavimo kontekste *inter alia* atsižvelgiant į: Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalį, pagal kurią nuosavybės teises saugo įstatymai; Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva; to paties straipsnio 3 dalį, pagal kurią valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei; to paties straipsnio 4 dalį, kurioje įtvirtinta, kad įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką, saugo sąžiningos konkurencijos laisvę; Konstitucijos 47 straipsnio nuostatas, įtvirtinančias išimtinę valstybės nuosavybės teisę į tam tikrus objektus, taip pat tai, kokie objektai nuosavybės teise gali priklausyti užsienio subjektams; Konstitucijos 134 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad Valstybės kontrolė prižiūri, ar teisėtai valdomas ir naudojamas valstybės turtas.

Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalies nuostatos neatsiejamos nuo kitų Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių tokias konstitucines vertybes kaip valstybės nepriklausomybė ir jos teritorijos vientisumas, valstybės saugumas, tautos gerovė, viešoji tvarka ir teisingumas. Jos neatsiejamos ir nuo Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių įvairius konstitucinius įpareigojimus valstybei: valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę (Konstitucijos 38 straipsnis); valstybė globoja šeimą, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą (Konstitucijos 39 straipsnis); mokymas valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse bei aukštesniosiose mokyklose yra nemokamas (Konstitucijos 41 straipsnio 2 dalis); gerai besimokantiems piliečiams valstybinėse aukštosiose mokyklose laiduojamas nemokamas mokslas (Konstitucijos 41 straipsnio 3 dalis); valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga (Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalis); tautinėms bendrijoms valstybė teikia paramą (Konstitucijos 45 straipsnio 2 dalis); valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais (Konstitucijos 52 straipsnis); valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus (Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalis); valstybė skatina visuomenės kūno kultūrą ir remia sportą (Konstitucijos 53 straipsnio 2 dalis); valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos,

atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai (Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalis); valstybė globoja ir aprūpina karius, kurie eidami karo tarnybą nustoja sveikatos, taip pat karo tarnybą einant žuvusių ar mirusių karių šeimas (Konstitucijos 146 straipsnio 1 dalis); valstybė aprūpina ir piliečius, kurie gindami Valstybę nustojo sveikatos, taip pat šeimas tų piliečių, kurie gindami Valstybę žuvo ar mirė (Konstitucijos 146 straipsnio 2 dalis), taip pat nuo kitų Konstitucijos nuostatų.

Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis aiškintina atsizvelgiant ir į konstitucinę teisinę valstybės principą bei Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Nuosavybė įpareigoja (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d., 2002 m. kovo 14 d. nutarimai). Šis konstitucinis imperatyvas adresuotinas ne tik privačios nuosavybės teisės subjektams, bet ir valstybės bei savivaldybių institucijoms ir pareigūnams, turintiems įgaliojimus priimti sprendimus dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto valdymo, naudojimo bei disponavimo juo. Vadinasi, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas būtų valdomas, naudojamas, juo būtų disponuojama taip, kad būtų tenkinami tik vienos socialinės grupės ar atskirų asmenų interesai arba poreikiai ir šis turtas netarnautų viešajam interesui, visuomenės poreikiui, tautos gerovei. Ši gerovė negali būti suprantama vien materialine (ar finansine) prasme (Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d., 1999 m. spalio 6 d. nutarimai).

Valstybės turtas nėra savitiksliis, jis turi duoti naudą visuomenei. Pabrėžtina valstybės nuosavybės socialinė funkcija. Valstybės institucijos, veikdamos visuomenės interesais, turi tarnauti bendram tautos gėriui. Pagal Konstitucijos 134 straipsnio 1 dalį valstybės turtas turi būti valdomas ir naudojamas teisėtai; tai prižiūri Valstybės kontrolė.

Nagrinėjamos bylos kontekste pažymėtina, kad Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalies nuostata, jog nuosavybės teises saugo įstatymai, reiškia ir tai, kad įstatymai turi saugoti visų savininkų nuosavybės teises, taigi ir valstybės, kaip visos visuomenės organizacijos, nuosavybės teise.

Iš Konstitucijos preambulėje įtvirtinto atviros, darnios ir teisingos pilietinės visuomenės siekio, iš konstitucinio principo, kad nuosavybė įpareigoja, iš Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalies, pagal kurią nuosavybės teises saugo įstatymas, iš Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas, kitų Konstitucijos nuostatų išplaukia reikalavimas tausoti valstybės turta, jo nešvaistyti. Jis turi būti tvarkomas racionaliai.

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymais nustatyti tokį valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo teisinį reguliavimą, kad šis turtas būtų naudojamas visuomenės poreikiams, tarnautų viešajam interesui, tautos gerovei. Nustatydamas tokį teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas turi vadovautis Konstitucija ir nepažeisti nei valstybės, kaip nuosavybės teisės subjekto, nei kitų asmenų konstitucinių teisių.

Tai, kad pagal Konstituciją valstybės turtas turi būti tausojamas, nešvaistomas, anaipatol nereiškia, kad jis negali būti perduotas kitų subjektų nuosavybėn (išskyrus Lietuvos Respublikai išimtinę nuosavybės teise priklausančius nuosavybės teisės objektus).

Valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn (įskaitant ir jo privatizavimą) konstituciškai pateisinamas tik tada, kai tuo galima duoti didesnę naudą visuomenei, kai tokiu perdavimu siekiama patenkinti svarbius, konstituciškai pagrįstus visuomenės poreikius/interesus. Toks perdavimas – ir atlygintinis, ir

neatlygintinis – konstituciškai būtų nepateisinamas, jeigu juo būtų daroma akivaizdi žala visuomenei, pažeidžiamos kitų asmenų teisės.

Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas, reiškia, kad valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn turi būti grindžiamas įstatymu, kad įstatymuose turi būti *inter alia* nustatytos valstybės institucijos, turinčios teisę priimti sprendimus dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimo kitų subjektų nuosavybėn, ir šių institucijų įgaliojimai perduoti minėtą turtą, taip pat šio turto perdavimo sąlygos ir tvarka. Negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas būtų perduotas kitų subjektų nuosavybėn tam, kad būtų tenkinami tik vienos socialinės grupės ar atskirų asmenų interesai arba poreikiai, jei tai neatitinka visuomenės poreikio, viešojo intereso, netarnauja tautos gerovei. Kita vertus, valstybės turto perdavimo kitų subjektų nuosavybėn teisinis reguliavimas negali būti toks, kad valstybės institucijų teisės disponuoti šiuo turtu ribojimas kliudytų vykdyti joms nustatytas funkcijas.

Pažymėtina ir tai, kad įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos ir atsižvelgdamas į įvairius veiksnius, gali nustatyti perduodamo kitų subjektų nuosavybėn turto režimą (naudojimo sąlygas ir tvarką), idant ir toliau būtų užtikrinami visuomenės interesai, tautos gerovė, būtų įgyvendinamos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės.

Minėta, kad iš Konstitucijos išplaukia reikalavimas tausoti valstybės turtą, jo nešvaistyti ir jį racionaliai tvarkyti.

Pažymėtina, kad galimos ir tokios situacijos, kai valstybė dėl vienokių ar kitokių priežasčių laikinai faktiškai valdo ir naudoja tokį turtą, kuris jai nuosavybės teise nepriklauso.

Taigi objektyviai susiklosčius tokiai situacijai, kai valstybė laikinai faktiškai valdo ir naudoja jai nuosavybės teise nepriklausantį turtą, šis turtas taip pat turi būti valdomas ir naudojamas paisant tų pačių konstitucinių reikalavimų, kaip ir valdant ir naudojant valstybei nuosavybės teise priklausantį turtą, – jis taip pat turi būti tausojamas, nešvaistomas, racionaliai tvarkomas.

Šis konstitucinis imperatyvas taikytinas ir tam valstybės laikinai faktiškai valdomam ir naudojamam turtui, kuris buvo okupacinės valdžios neteisėtai nacionalizuotas ar kitais neteisėtais būdais nusavintas ir į kurį pagal įstatymą gali būti atkuriamos nuosavybės teisės.

Išimtinė Lietuvos Respublikos nuosavybės teisė; valstybinės reikšmės kultūros objektai; nacionalinės reikšmės kultūros vertybių suvalstybinimas (Konstitucijos 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas

Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas, aiškintina ir Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise priklauso žemės gelmės, taip pat valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos, archeologijos ir kultūros objektai, kontekste.

Pažymėtina, kad nors Konstitucijos 47 straipsnis ne kartą buvo keičiamas, minėta nuostata Konstitucijoje buvo visą laiką (Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalis (1992 m. spalio 25 d. redakcija), Konstitucijos 47 straipsnio 4 dalis (1996 m. birželio 20 d. redakcija), šiuo metu galiojanti Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalis (2003 m. sausio 23 d. redakcija)), ji nebuvo keičiama.

<...> atsižvelgiant į kultūros konstitucinę sampratą (apimančią <...> labai įvairias Tautos ir atskirų bendruomenių turimas bei puoselėtinas vertybes), Konstitucijos 47 straipsnio

1 dalyje vartojama valstybinės reikšmės kultūros objektų sąvoka yra bendrinė, ji apima ir šioje dalyje minimus valstybinės reikšmės istorijos bei archeologijos objektus, tačiau jais neapsiriboja; ji yra kur kas platesnė. Ši sąvoka apima labai įvairų turtą – ir nekilnojamąjį, ir kilnojamąjį, priskirtiną kultūros paveldui ir nustatytą tvarka pripažintą turinčiu valstybinę reikšmę. Beje, kiti Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalyje nurodyti objektai (pavyzdžiui, valstybinės reikšmės parkai) taip pat gali būti ir valstybinės reikšmės kultūros objektai.

Kultūra (šią sąvoką vartojant konstitucine prasme) visuomet yra susijusi su vertybėmis. Konstitucija nesudaro prielaidų kiekvieną kultūros objektą, priskirtiną kultūros paveldui, tegul ir išties vertingą, pripažinti turinčiu valstybinę reikšmę. Turinčiais valstybinę reikšmę gali būti pripažinti ne bet kokie kultūros objektai, priskirtini kultūros paveldui, o tik tie, kurių išliekamoji vertė, svarba yra tokia didelė, būtinumas juos išsaugoti ateities kartoms yra toks primygtinis, kad nepripažinus jų turinčiais valstybinę reikšmę kultūrų grėsmė jų išsaugojimui, būtų neužtikrintas jų prieinamumas visuomenei.

Pažymėtina, kad kultūros objektų pripažinimas turinčiais valstybinę reikšmę suponuoja santykių, susijusių su tokių kultūros objektų priežiūra, apsauga ir naudojimu, ypatingą teisinį reguliavimą. Atsižvelgiant į minėtų kultūros objektų ypatingą išliekamąją vertę, svarbą, būtinybę juos išsaugoti ateities kartoms, minėtiems kultūros objektams, palyginti su kitais objektais, įstatymu turi būti nustatytas specialus, ypatingas teisinis režimas.

<...> Konstitucijoje yra įtvirtinta kultūros vertybių prieinamumo laisvė – kiekvieno žmogaus laisvė naudotis sukurtomis kultūros vertybėmis. Todėl valstybinės reikšmės kultūros objektams nustatytas teisinis režimas turi būti toks, kad būtų užtikrintas minėtų kultūros objektų prieinamumas visuomenei, kartu nepakenkiant patiems šiems kultūros objektams, nepaneigiant kitų konstitucinių vertybių.

Įstatymu nustatytas valstybinės reikšmės kultūros objektų teisinis režimas gali apimti *inter alia* įvairius su šių kultūros objektų valdymu, naudojimu, disponavimu susijusius draudimus, įpareigojimus, kitokius apribojimus ar suvaržymus. Atsižvelgiant į atitinkamų kultūros objektų pobūdį (*inter alia* į tai, ar atitinkami kultūros objektai yra nekilnojamasis, ar kilnojamasis turtas), savybes, kitus veiksnius, šis teisinis režimas gali būti diferencijuojamas.

Valstybė (atitinkamos jos institucijos, pareigūnai) turi pareigą kontroliuoti, kaip minėto teisinio režimo yra laikomasi.

Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalies nuostata, kad Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise priklauso žemės gelmės, taip pat valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos, archeologijos ir kultūros objektai, reiškia, kad nurodyti objektai nuosavybės teise gali priklausyti tik valstybei, išskyrus iš pačios Konstitucijos kylančias išimtis. Valstybė (jos institucijos, pareigūnai) negali priimti jokių sprendimų, kuriais remiantis minėti objektai iš valstybės nuosavybės pereitų kitų subjektų nuosavybėn (išskyrus tuos atvejus, kai pati Konstitucija tai leidžia).

<...>

<...> Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalies nuostata, kad Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise priklauso žemės gelmės, taip pat valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos, archeologijos ir kultūros objektai, aiškintina ir Konstitucijos 23 straipsnio kontekste. <...>

Konstitucija, įtvirtinanti žmogaus teises bei laisves (*inter alia* kultūros laisvę bei nuosavybės teisę) ir pripažįstanti jų prigimtinį pobūdį, toleruoja net ir didžiausią išliekamąją vertę, neabejotiną valstybinę, nacionalinę reikšmę turinčių kultūros objektų priklausymą nuosavybės teise ne vien valstybei, bet ir kitiems subjektams, – aišku, jeigu tie kiti subjektai atitinkamus kultūros objektus įgijo teisėtai.

Būdai, kuriais minėti valstybinės reikšmės kultūros objektai (kaip ir įvairūs kiti Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalyje nurodyti objektai, išskyrus žemės gelmes) gali patekti ne valstybės, bet kitų asmenų nuosavybėn, yra labai įvairūs. Asmuo (kūrėjas) gali juos sukurti pats ir tapti jų savininku. Asmuo gali tokius kultūros objektus pagal sandorius įgyti iš kito asmens – teisėto savininko; beje, kita tokio sandorio šalis gali ir nepriklausyti Lietuvos Respublikos jurisdikcijai. Paminėtina ir tai, kad Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo buvo pradėtas (ir dar nėra baigtas) restitucijos procesas – ankstesniems savininkams yra grąžinamas okupacinės valdžios nacionalizuotas ir kitais neteisėtais būdais nusavintas išlikęs nekilnojamasis turtas; taigi galimi atvejai, kai ankstesniems savininkams grąžinamas ir toks turtas (pavyzdžiui, statiniai), kuris priskirtinas valstybinės reikšmės kultūros objektams. Galimos ir tokios situacijos, kai tam tikras turtas, kuris nuosavybės teise teisėtai priklauso ne valstybei, bet kitam juridiniam asmeniui arba fiziniam asmeniui, dėl savo itin didelės išliekamosios vertės, svarbos būsimosioms kartoms yra nustatyta tvarka paskelbiamas valstybinės reikšmės kultūros objektu arba bus tokiu objektu paskelbtas ateityje. Visais šiais, taip pat kitais atvejais, kai valstybinės reikšmės kultūros objektai nuosavybės teise priklauso ne valstybei, bet kitiems asmenims, valstybė (jos institucijos, pareigūnai) pagal Konstituciją privalo tai toleruoti. Antraip būtų nusižengta atviros, teisingos, darnios visuomenės konstituciniam imperatyvui, galėtų būti pažeistos žmogaus prigimtinės teisės ir laisvės, kitos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės.

Kita vertus, Konstitucijoje yra įtvirtintas ir ekspropriacijos (*eminent domain*) institutas. Pagal Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalį nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama. Konstitucinis Teismas, valstybinės reikšmės kultūros objektų nuosavybės problemos kontekste aiškindamas Konstitucijos 47 straipsnio 4 dalį (1996 m. birželio 20 d. redakcija), kurios tekstas sutampa su šiuo metu galiojančios Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) tekstu, yra konstatavęs: Konstitucija neatmeta galimybės atskirus kultūros objektus paversti valstybės nuosavybe; tai priklausytų nuo atitinkamų objektų visuomeninio reikšmingumo, vertingumo, būtinumo užtikrinti jų išlikimą bei išsaugojimą ateities kartoms; toks kultūros vertybių suvalstybinimas galėtų būti vykdomas tik laikantis Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalies reikalavimų (Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas). Pabrėžtina, kad kultūros objektų suvalstybinimas yra įmanomas tik prieš tai juos nustatytą tvarka pripažinus turinčiais valstybinę reikšmę. Pažymėtina, kad toks valstybinės reikšmės kultūros objektų, nuosavybės teise priklausančių ne valstybei, bet kitiems subjektams, suvalstybinimas laikytinas išimtinė priemone.

<...>

Atsižvelgiant į valstybinės reikšmės kultūros objektų ypatingą išliekamąją vertę, svarbą, būtinybę juos išsaugoti ateities kartoms, valstybė yra konstituciškai įpareigota rūpintis šiais objektais ir juos apsaugoti. Pažymėtina, kad Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalies nuostata, jog valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga, suponuoja, jog tai, kad tam tikri valstybinės reikšmės kultūros objektai (kaip ir įvairūs kiti Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalyje nurodyti objektai, išskyrus žemės gelmes) nuosavybės teise priklauso ne valstybei, bet kitiems asmenims, neatleidžia valstybės nuo pareigos užtikrinti jų apsaugą ir rūpintis jais.

Šiame kontekste pabrėžtina, kad konstitucinis valstybinės reikšmės kultūros objektų statusas suponuoja valstybės pareigą tvarkyti valstybinės reikšmės kultūros objektų apskaitą, *inter alia* įstatymų leidėjo pareigą įstatymu nustatyti valstybinės reikšmės kultūros objektų sąrašą, atskirai pažymint, kurie valstybinės reikšmės kultūros objektai nuosavybės teise priklauso valstybei, o kurie – kitiems savininkams. Šį sąrašą, jeigu reikia, būtina nustatyta tvarka

atnaujinti, atsižvelgiant į tai, ar tam tikrame visuomenės ir valstybės raidos etape nėra poreikio į šį sąrašą įtraukti dar ir kitus kultūros objektus (ir (arba) poreikio tam tikrus kultūros objektus iš minėto sąrašo išbraukti). Pabrėžtina, kad valstybinės reikšmės kultūros objektų įtraukimas į minėtą sąrašą negali priklausyti nuo to, ar atitinkami kultūros objektai nuosavybės teise priklauso valstybei, ar kitiems juridiniams asmenims, ar fiziniams asmenims. Taip pat pabrėžtina, kad valstybinės reikšmės pripažinimas tam tikriems kultūros objektams, nuosavybės teise priklausančiams ne valstybei, bet kitiems asmenims, nereiškia jų suvalstybinimo.

<...>

Aptartieji iš Konstitucijos kylantys reikalavimai dėl valstybinės reikšmės kultūros objektų apskaitos bei valstybės pareigos rūpintis valstybinės reikšmės kultūros objektais, užtikrinti jų apsaugą (nepriklausomai nuo to, ar minėti kultūros objektai nuosavybės teise priklauso valstybei, ar kitiems juridiniams asmenims, ar fiziniams asmenims) yra *mutatis mutandis* taikytini ir kitiems Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalyje nurodytiems objektams.

<...>

Valstybė (jos atitinkamos institucijos, pareigūnai), pagal Konstituciją turėdama įgaliojimus kontroliuoti, kaip yra laikomasi valstybinės reikšmės kultūros objektams nustatyto teisinio režimo, turi įgaliojimus kontroliuoti ir tai, kaip minėto teisinio režimo laikosi ir tie savininkai, kuriems šie objektai priklauso privačios nuosavybės teise, ir valstybės bei savivaldybių institucijos, kurios šiuos objektus valdo patikėjimo arba kita (ne nuosavybės) teise.

<...>

<...> savivaldybėms perduotos kultūros rėmimo ir apsaugos funkcijos vykdymo (nustatyta apimtimi) materialųjį pagrindą sudaro šiai funkcijai vykdyti reikalingas savivaldybėms nuosavybės teise priklausantis turtas bei valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas, patikėjimo arba kita (ne nuosavybės) teise valdomas savivaldybių.

Pažymėtina, kad tam tikrai savivaldybei nuosavybės teise priklausantis turtas arba turtas, kuris nuosavybės teise priklauso valstybei, bet yra patikėjimo teise valdomas savivaldybės, gali būti valstybinės reikšmės kultūros objektas arba gali tokiu kultūros objektu tapti (būti pripažintas) ateityje. Tokie kultūros objektai turi būti įtraukti į įstatymu patvirtintą valstybinės reikšmės kultūros objektų sąrašą, tokiems kultūros objektams taikytinas valstybinės reikšmės kultūros objektams įstatymu nustatytas teisinis režimas, galintis apimti *inter alia* įvairius su šių kultūros objektų valdymu, naudojimu, disponavimu susijusius draudimus, įpareigojimus, kitokius apribojimus ar suvaržymus.

Pabrėžtina, kad savivaldybėms nuosavybės teise priklausantys valstybinės reikšmės kultūros objektai, siekiant veiksmingiau užtikrinti Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą kultūros rėmimo ir apsaugos funkciją, gali būti, paisant Konstitucijos, suvalstybinti.

Išimtinė Lietuvos Respublikos nuosavybės teisė (valstybinės reikšmės gamtos objektai) (Konstitucijos 47 straipsnio (1996 m. birželio 20 d. redakcija) 4 dalis, 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 1 dalis) (taip pat žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.2. Pilietinės (asmens) teisės ir laisvės, 2.2.5. Nuosavybės teisė, 2.2.5.3. Ypatingi nuosavybės teisės objektai ir 2.4. Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės, 2.4.2. Socialinės teisės, 2.4.2.3. Teisė į sveiką aplinką)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 47 straipsnio 4 dalį (1996 m. birželio 20 d. redakcija), Konstitucijos 47 straipsnio 1 dalį (2003 m. sausio 23 d. redakcija) *inter alia* valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai priklauso Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise.

Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad nurodyti objektai nuosavybės teise gali priklausyti tik valstybei, išskyrus iš pačios Konstitucijos kylančias išimtis; valstybė (jos institucijos, pareigūnai) negali priimti jokių sprendimų, kuriais remiantis minėti objektai iš valstybės nuosavybės pereitų kitų subjektų nuosavybėn, išskyrus tuos atvejus, kai pati Konstitucija tai leidžia (Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas).

Kita vertus, tai, kad tam tikri valstybinės reikšmės objektai Konstitucijoje yra traktuojami kaip išimtinė nuosavybės teise priklausantys Lietuvos Respublikai, anaipol nereiškia, kad atitinkami objektai, priklausę nuosavybės teise tam tikriems asmenims ir vėliau pripažinti turinčiais valstybinę reikšmę, būtinai turi būti paimti valstybės nuosavybėn. Šiame kontekste paminėtina, kad pagal Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalį nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.

Pabrėžtina, kad ne kiekvienas objektas (*inter alia* gamtos objektas), kuris nuosavybės teise priklauso valstybei, yra traktuojamas kaip turintis valstybinę reikšmę. Taip pat pažymėtina, kad vidaus vandenimis, miškais, parkais, turinčiais valstybinę reikšmę, taigi ir priklausančiais valstybei išimtinė nuosavybės teise, galima pripažinti ne bet kokius vidaus vandenius, miškus, parkus, o tik tuos, kurių išliekamoji vertė yra tokia didelė, būtinumas juos išsaugoti ateities kartoms yra toks primygtinis, kad nepripažinus jų turinčiais valstybinę reikšmę kiltų grėsmė jų išsaugojimui.

Atsižvelgiant į valstybinės reikšmės vidaus vandenų, miškų, parkų ypatingą išliekamąją vertę, būtinybę juos išsaugoti ateities kartoms, valstybė yra konstituciškai įpareigota rūpintis šiais objektais ir juos išsaugoti.

Žemės, miškų, parkų, vandens telkinių, taip pat ir esančių ypač vertingose vietovėse, pripažinimas turinčiais valstybinę reikšmę suponuoja santykių, susijusių su tokių objektų priežiūra, apsauga ir naudojimu, ypatingą teisinį reguliavimą. Atsižvelgiant į minėtų objektų ypatingą išliekamąją vertę, svarbą, būtinybę juos išsaugoti ateities kartoms, tokiems objektams, palyginti su kitais objektais, įstatymu gali būti nustatytas specialus, ypatingas teisinis režimas.

Valstybei nuosavybės teise priklausančių gamtos objektų, esančių ypač vertingose vietovėse, apsauga (Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalis, 54 straipsnio 1 dalis, 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Iš Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas, Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo, konstitucinio principo, kad nuosavybė įpareigoja, Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalies, pagal kurią nuosavybės teises saugo įstatymai, kitų Konstitucijos nuostatų kyla reikalavimas tausoti valstybės turtą, jo nešvaistyti. Valstybės turtas turi būti tvarkomas racionaliai.

Minėtus konstitucinius imperatyvus susiejus su Konstitucijos 54 straipsnyje įtvirtinta valstybės pareiga rūpintis natūralios gamtinės aplinkos, atskirų gamtos objektų, ypač vertingų vietovių apsauga konstatuotina, kad jei gamtos objektai, esantys ypač vertingose vietovėse, nuosavybės teise priklauso valstybei, – nesvarbu, ar jie pripažinti valstybinės reikšmės objektais, ar ne, – jie gali būti perleisti kitų asmenų nuosavybėn tik tuo atveju (ir tik taip), kai tai yra konstituciškai pagrįsta. Paminėtina, kad tokio konstitucinio pagrindimo stokotų *inter alia* toks teisinis reguliavimas, kai valstybei nuosavybės teise priklausantys ypač vertingose vietovėse esantys žemė, miškai, parkai, vandens telkiniai gali būti perduoti kuriems nors subjektams nuosavybėn neatlygintinai arba už nepagrįstai mažą kainą, taip

pat toks teisinis reguliavimas, kai valstybei nuosavybės teise priklausantys ypač vertingose vietovėse esantys žemė, miškai, parkai, vandens telkiniai gali būti perleisti kitų asmenų nuosavybėn atkuriant jiems nuosavybės teises ekvivalentine natūra, t. y. asmeniui, neturėjusiam nuosavybės teisės į ypač vertingose vietovėse esantį objektą, – žemę, mišką, parką, vandens telkinį, perduodant nuosavybėn natūra būtent šį objektą.

Iš Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad nuosavybės teises saugo įstatymai, 128 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas, 54 straipsnio nuostatos, kad valstybė privalo rūpintis natūralios gamtinės aplinkos, atskirų gamtos objektų, ypač vertingų vietovių apsauga, iš kitų Konstitucijos nuostatų darytina išvada, kad atitinkamos apsaugos priemonės, įskaitant visus nuosavybės teisės bei ūkinės veiklos laisvės ribojimus, draudimus, turi būti nustatytos įstatymu.

Valstybės turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo

Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas

Pagal Konstituciją valstybė yra nuosavybės teisės subjektas (Konstitucinio Teismo 2002 m. gegužės 27 d., 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad valstybė yra visos visuomenės organizacija. Valstybė, vykdydama savo funkcijas, turi veikti visos visuomenės interesais (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

Valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas turi būti tvarkomas taip, kad tarnautų bendrai tautos gerovei, visos visuomenės interesui; valstybės turtas yra viena iš priemonių viešajam interesui, socialinei darnai užtikrinti; valstybinės valdžios institucijos, kitos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus priimti sprendimus dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo, pačios nėra šio turto savininkės – jis priklauso visai valstybei; todėl visos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus priimti sprendimus dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto valdymo, naudojimo bei disponavimo juo, privalo laikytis Konstitucijos normų ir principų (Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad valstybės institucijos, priimdamos sprendimus dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo, privalo laikytis Konstitucijos normų ir principų ir jokiais aplinkybėmis negali veikti *ultra vires*, t. y. viršydamos savo įgaliojimus. Valstybės institucijų ar pareigūnų veikimas *ultra vires* negali būti be išlygų tapatinamas su pačios valstybės veikimu. <...> jeigu valstybės pareigūnai, veikdami *ultra vires*, padaro nusikaltimą, tai nereiškia, kad tokia jų nusikalstama veika gali būti tapatinama su pačios valstybės veikimu (neveikimu) ir valstybė, kaip savininkė, negali susigrąžinti dėl valstybės pareigūno padaryto nusikaltimo prarasto turto.

Valstybės turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo (*inter alia* investavimas) (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas

Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas. Tai aiškindamas Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn turi būti grindžiamas įstatymu, kad įstatymuose turi būti *inter alia* nustatytos valstybės institucijos, turinčios teisę priimti sprendimus dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimo kitų subjektų nuosavybėn, ir šių institucijų įgaliojimai perduoti

minėtą turtą, taip pat šio turto perdavimo sąlygos ir tvarka (Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d., 2005 m. liepos 8 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2007 m. gegužės 23 d., 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimai). Tai taikytina ir Vyriausybei, kuri neturi diskrecijos spręsti dėl kurio nors atitinkamus santykius reguliuojančio įstatymo nuostatų netaikymo, jeigu tam tikros to įstatymo nuostatos netaikymas nėra *expressis verbis* numatytas įstatymuose (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 23 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostata „valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn turi būti grindžiamas įstatymu“ negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą visi valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimo kitų subjektų nuosavybėn santykiai turi būti reguliuojami tik įstatymu – Vyriausybė, kiti teisėkūros subjektai pagal savo kompetenciją šiuos santykius gali reguliuoti ir poįstatyminiais teisės aktais, kurie yra grindžiami įstatymu ir nekonkuruoja su juo (Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalį, yra konstatavęs ir tai, kad valstybės turtas nėra savitikslis, bet turi duoti naudą visuomenei ir turi būti tausojamas, nešvaistomas, racionaliai tvarkomas; įstatymai turi saugoti visų savininkų nuosavybės teises, taigi ir valstybės, kaip visos visuomenės organizacijos, nuosavybės teises; pagal Konstituciją neleidžiamas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas būtų valdomas, naudojamas, juo būtų disponuojama taip, kad būtų tenkinami tik vienos socialinės grupės ar atskirų asmenų interesai arba poreikiai ir šis turtas netarnautų viešajam interesui, visuomenės poreikiui, tautos gerovei (kuri negali būti suprantama vien materialine, finansine prasme) (Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d., 2005 m. liepos 8 d., 2007 m. liepos 5 d., 2007 m. lapkričio 23 d., 2008 m. kovo 20 d. nutarimai). Šie konstituciniai imperatyvai taikytini ir valstybės turto investavimo atvejais.

<...> pagal Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalį valstybės turto investavimas turi būti grindžiamas įstatymu, kuriame turi būti įtvirtinta: valstybės turto investavimo kriterijai, sąlygos, taip pat subjektai, turintys teisę priimti sprendimus dėl valstybės turto investavimo. Valstybės turto investavimo kriterijų nustatymas nėra savitikslis – turi būti nustatyti tokie kriterijai, kurie užtikrintų viešąjį interesą, iš Konstitucijos, *inter alia* jos 128 straipsnio 2 dalies, kylančių imperatyvų laikymąsi. Įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokius valstybės turto investavimo kriterijus, kurie *inter alia* leistų diferencijuoti valstybės turto investavimą atsižvelgiant į investuojamo turto specifiką ir reikšmę bendrai tautos gerovei bei kitas konstituciškai reikšmingas aplinkybes. Tai, kad valstybės turto investavimo kriterijai, sąlygos, subjektai, turintys teisę priimti sprendimus dėl valstybės turto investavimo, turi būti nustatyti tik įstatymu, nereiškia, kad Vyriausybė, kiti teisėkūros subjektai pagal savo kompetenciją valstybės turto santykių negali reguliuoti ir poįstatyminiais teisės aktais (pavyzdžiui, nustatyti valstybės turto investavimo tvarką, procedūras), kurie yra grindžiami įstatymu ir nekonkuruoja su juo. Įstatymų leidėjas gali nustatyti įvairius valstybės turto investavimo būdus. Konstitucija nedraudžia nustatyti ir tokio valstybės turto investavimo būdo, kai valstybės turtas yra investuojamas kartu su kitais asmenimis (asmeniu), *inter alia* su privačiu asmeniu. Valstybė pasirinkdama valstybės turto investavimo būdus turi atsižvelgti į tai, ar pasirinkus tam tikrą būdą bus patenkinti svarbūs konstituciškai pagrįsti visuomenės poreikiai ir interesai. Valstybės turto investavimas konstituciškai būtų nepateisinamas, jei juo būtų akivaizdžiai daroma žala visuomenei arba būtų pažeidžiamos kitų asmenų teisės. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas valstybės turto investavimo santykius, turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad nebūtų pažeistas iš Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalies kylantis

imperatyvas užtikrinti sąžiningą konkurenciją arba sudarytos prielaidos piktnaudžiauti investuojant valstybės turtą ir valdant valstybės investuotą turtą.

Valstybės (savivaldybės) turto privatizavimas

Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 24 d. nutarimas

<...> sudarant valstybei (savivaldybei) priklausančio privatizavimo objekto pirkimo–pardavimo sutartį joje turi būti numatytos tokios šios sutarties sąlygos, sutarties vykdymo užtikrinimo priemonės, kurios leistų garantuoti veiksmingą ir racionalų, teikiantį naudą visuomenei privatizavimo procesą, užtikrintų lygiateisiškumo, nuosavybės neliečiamumo, proporcingumo ir teisėtų lūkesčių apsaugos principų laikymąsi.

Valstybės turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn (*inter alia* privatizavimas)

Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutarimas

Pagal Konstituciją valstybė, reguliuodama ūkinę veiklą, turi užtikrinti, kad valstybės turtas būtų tvarkomas taip, kad jo tvarkymas neprieštarautų Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje įtvirtintam reikalavimui ūkinę veiklą reguliuoti taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei (Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d., 2009 m. kovo 2 d. nutarimai).

<...>

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad neleidžiamas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas būtų perduotas kitų subjektų nuosavybėn tam, kad būtų tenkinami tik vienos socialinės grupės ar atskirų asmenų interesai arba poreikiai, jeigu tai neatitinka viešojo intereso, visuomenės poreikių, netarnauja tautos gerovei (Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d., 2005 m. liepos 8 d., 2007 m. liepos 5 d., 2007 m. lapkričio 23 d., 2008 m. kovo 20 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota ir tai, kad viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų (*inter alia* Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d., 2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. rugsėjo 21 d., 2011 m. sausio 6 d. nutarimai).

Valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn (įskaitant ir jo privatizavimą) konstituciškai pateisinamas tik tada, kai tai gali duoti didesnę naudą visuomenei, kai tokiu perdavimu siekiama patenkinti svarbius, konstituciškai pagrįstus visuomenės poreikius, interesus; toks perdavimas (ir atlygintinis, ir neatlygintinis) konstituciškai būtų nepateisinamas, jeigu juo būtų daroma akivaizdi žala visuomenei, pažeidžiamos kitų asmenų teisės (Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d., 2005 m. liepos 8 d., 2007 m. lapkričio 23 d. nutarimai).

<...>

Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos ir atsižvelgdamas į įvairius veiksnius, gali nustatyti perduodamo kitų subjektų nuosavybėn turto režimą (naudojimo sąlygas ir tvarką), idant ir toliau būtų užtikrinami visuomenės interesai, tautos gerovė, būtų įgyvendinamos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės (Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d., 2005 m. liepos 8 d. nutarimai).

Viešąjį interesą turi atitikti ir bendrai tautos gerovei tarnauti ne tik įstatymų leidėjo išleisti įstatymai, reglamentuojantys valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimą kitų subjektų nuosavybėn (*inter alia* jo privatizavimą), bet ir šiuos įstatymus įgyvendinantys vykdomosios valdžios sprendimai.

<...> įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia, keisdama su privatizavimu susijusį ūkinės veiklos reguliavimą, negali paneigti ne tik viešojo intereso, iš Konstitucijos 46 straipsnio (*inter alia* jo 3 dalies, pagal kurią valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei) kylančių reikalavimų, bet ir konstitucinio atsakingo valdymo principo.

Ūkinės veiklos reguliavimas, priimant *inter alia* su privatizavimu susijusius teisės aktus, gali būti susijęs su įvairių ūkio subjektų, akcininkų, kreditorių teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimu. Iš Konstitucijos, *inter alia* jos 46 straipsnio, konstitucinio atsakingo valdymo principo, įstatymų leidėjui kyla pareiga reguliuojant privatizavimo santykius tiksliai apibrėžti valstybės ir savivaldybių institucijų tarnautojų, pareigūnų įgaliojimus, nustatyti jų atsakomybę. Vykdomosios valdžios institucijų priimami sprendimai privatizavimo srityje (ypač kai jais keičiami ankstesni sprendimai, kuriais nustatyti atitinkami įsipareigojimai) turi būti racionaliai motyvuoti, turi būti tinkamai įvertintas tokių sprendimų poveikis *inter alia* šalies ūkiui, valstybės finansams. Tokie sprendimai negali būti savavališki.

<...>

Pabrėžtina, kad yra ydinga tokia Vyriausybės nutarimų priėmimo praktika, kai ignoruojami iš Konstitucijos 46 straipsnio, konstitucinio atsakingo valdymo principo vykdomosios valdžios institucijoms kylantys reikalavimai priimamus sprendimus privatizavimo srityje (ypač kai jais keičiami ankstesni sprendimai, kuriais nustatyti atitinkami įsipareigojimai) racionaliai motyvuoti, tinkamai įvertinti tokių sprendimų poveikį *inter alia* šalies ūkiui, valstybės finansams. Netoleruoti atvejai, kai tokiais Vyriausybės nutarimais formaliai aprobuojamos privatizavimo sutartys (jų pakeitimai), kurių turinys visuomenei nėra žinomas, nieko konkrečiai juose nenurodant <...>.

Valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarka nustatoma įstatymu (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 24 d. nutarimas

Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas.

Aiškindamas šią nuostatą, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ji reiškia, jog reguliuoti valstybės įmonių veiklos, valstybės turimų akcijų akcinėse bendrovėse tvarkymo ir kitus su valstybės turto valdymu, naudojimu ir disponavimu juo susijusius klausimus yra pavesta įstatymų leidėjui; jis gali pasirinkti šio reguliavimo teises priemones, kiek tai neprieštarauja Konstitucijai; nustatyti, kaip reguliuoti valstybės turto valdymą, naudojimą ar disponavimą juo, yra Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų leidėjo teisė, ir tik Konstitucija apibrėžia šios teisės ribas (1996 m. sausio 24 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad „santykiai, atsirandantys valdant valstybės turtą, juo naudojantis ir disponuojant, reguliuotini tik įstatymu“ (1996 m. sausio 24 d. nutarimas), kad „tik įstatymų leidėjas gali nustatyti valstybės lėšų panaudojimo formą“ (1996 m. vasario 28 d. nutarimas), „tik įstatymų leidėjas gali nustatyti disponavimo valstybiniu turtu <...> būdus ir sąlygas“ (1996 m. spalio 22 d. nutarimas). Vyriausybės kompetenciją šioje srityje apibrėžia įstatymai (1997 m. birželio 17 d. nutarimas). Taigi iš Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalies nuostatos „valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas“ įstatymų leidėjui kyla pareiga visus svarbiausius valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo santykių elementus nustatyti įstatymu (2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas).

Pažymėtina, kad šios oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos negali būti aiškinamos kaip reiškiančios, esą visi valstybei nuosavybės teise priklausančio turto valdymo,

naudojimo ir disponavimo juo santykiai turi būti reguliuojami tik įstatymu – Vyriausybė, kiti teisėkūros subjektai pagal savo kompetenciją šiuos santykius gali reguliuoti ir poįstatyminiais teisės aktais, kurie yra grindžiami įstatymu ir nekonkuruoja su juo. Tačiau pagal Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalį tik įstatymų leidėjas gali nustatyti svarbiausius valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo teisių turinio elementus.

Žemės gelmės – išimtinė nuosavybės teise valstybei priklausantis ypatingas natūralios gamtinės aplinkos objektas (Konstitucijos 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 1 dalis) (apie su žemės gelmių naudojimu susijusios ūkinės ir kitokios veiklos reguliavimą žr. 2.4.2. Socialinės teisės, 2.4.2.3. Teisė į sveiką aplinką, 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas („Valstybės priedermė, reguliuojant su žemės gelmių naudojimu susijusią ūkinę ir kitokią veiklą, užtikrinti žemės gelmių ir kitų natūralios gamtinės aplinkos objektų (žemės, vandens, oro, augalijos, gyvūnijos) ir žmonių sveikatos apsaugą, racionalų gamtos išteklių naudojimą“))

Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 1 dalį žemės gelmės išimtinė nuosavybės teise priklauso Lietuvos Respublikai. Žemės gelmės yra ypatingas natūralios gamtinės aplinkos objektas, priklausantis išimtinai valstybei ir jokiū būdu negalintis patekti kitų asmenų nuosavybėn. Žemės gelmių priskyrimas išimtinai valstybės nuosavybei yra konstitucinis pagrindas valstybei nustatyti specialų, ypatingą, palyginti su kitais gamtos objektais, žemės gelmių apsaugos ir naudojimo teisinį režimą.

Miškų ūkio valdymo teisinis reguliavimas siekiant užtikrinti valstybei nuosavybės teise priklausančių miškų racionalų tvarkymą ir naudojimą (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas

<...> valstybei nuosavybės teise priklausančys miškai yra valstybės turtas. Pagal Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalį valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarką nustato įstatymas.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalį, yra pažymėjęs, kad valstybės turtas nėra savitikslis, bet turi duoti naudą visuomenei ir turi būti tausojamas, nešvaistomas, racionaliai tvarkomas (*inter alia* 2003 m. rugsėjo 30 d., 2008 m. kovo 20 d. nutarimai); įstatymų leidėjui kyla pareiga visus svarbiausius valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo santykių elementus nustatyti įstatymu (2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas). Be to, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pažymėjęs, kad tik įstatymų leidėjas gali nustatyti disponavimo valstybiniu turtu būdus ir sąlygas (1996 m. spalio 22 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimai).

<...>

<...> iš Konstitucijos, *inter alia* jos 46, 54 straipsnių, 128 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo, įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti esmines miškų ūkio valdymo sąlygas; įstatymų leidėjas turi nustatyti aiškų ir pagrįstą miškų ūkio valdymo modelį, *inter alia* atitinkamus subjektus, atsakingus už valstybei nuosavybės teise priklausančių miškų ūkio valdymą, arba kriterijus, pagal kuriuos tokie subjektai būtų nustatyti. Pažymėtina ir tai, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas miškų ūkio valdymo teisinį reguliavimą, turi paisyti *inter alia* iš Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalies kylančios valstybės pareigos reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, kartu įgyvendinti iš Konstitucijos 54 straipsnio, 128 straipsnio 2 dalies kylančius reikalavimus, *inter alia*

užtikrinti tinkamą miškų apsaugą, taip pat jų, kaip valstybės turto, racionalų tvarkymą ir naudojimą.

11.3. LIETUVOS BANKAS

Konstitucinis Lietuvos banko statusas; Lietuvos Respublikos įsipareigojimas dalyvauti ekonominės ir pinigų sąjungos valstybių integracijoje įsivedant eurą (Konstitucijos 125 straipsnis, Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucinio Lietuvos banko instituto pagrindas – Konstitucijos 125 straipsnio 1 dalies nuostata, pagal kurią Lietuvos Respublikoje centrinis bankas yra Lietuvos bankas, kuris nuosavybės teise priklauso Lietuvos valstybei. <...>

<...> Konstitucijos 125 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) 2 dalyje buvo nustatyti išimtiniai Lietuvos banko įgaliojimai vykdyti pinigų emisiją. Pažymėtina, kad <...> Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymu šie įgaliojimai buvo panaikinti.

Pagal Konstitucijos 125 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) 3 dalį Lietuvos banko organizavimo ir veiklos tvarką, jo įgaliojimus įstatymu turėjo nustatyti Seimas. Pažymėtina, kad pagal <...> Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymą buvusi Konstitucijos 125 straipsnio 3 dalis tapo šio straipsnio 2 dalimi ir buvo papildyta nuostata, kad įstatymas taip pat turi nustatyti Lietuvos banko valdybos pirmininko statusą ir jo atleidimo pagrindus.

Su Konstitucijos 125 straipsniu yra susijusios kitos Konstitucijos nuostatos.

Konstitucijos 67 straipsnio 2 punkte nustatyti Seimo įgaliojimai leisti įstatymus. Taigi ir iš šios Konstitucijos nuostatos kyla Seimo įgaliojimai įstatymu reguliuoti Lietuvos banko veiklą, *inter alia* Lietuvos banko organizavimo tvarką ir įgaliojimus, Lietuvos banko valdybos pirmininko statusą ir jo atleidimo pagrindus.

Konstitucijos 67 straipsnio 11 punkte nustatyti Seimo įgaliojimai skirti ir atleisti *inter alia* Lietuvos banko valdybos pirmininką, o 84 straipsnio 13 punkte – Respublikos Prezidento įgaliojimai teikti Seimui Lietuvos banko valdybos pirmininko kandidatūrą ir teikti Seimui pareikšti nepasitikėjimą juo. Šios Konstitucijos nuostatos suponuoja tokią Lietuvos banko valdybos pirmininko skyrimo ir atleidimo tvarką, pagal kurią Lietuvos banko valdybos pirmininką skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu.

Šiame kontekste paminėtina, kad pagal Konstitucijos 75 straipsnį Seimo skirti ar rinkti pareigūnai, išskyrus Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis, atleidžiami iš pareigų, kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma pareiškia jais nepasitikėjimą.

Pažymėtina, kad konstitucinio Lietuvos banko instituto teisinio reguliavimo turinys pakito priėmus Konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis ir kuriuo <...> buvo konstituciškai patvirtinta Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje.

<...> iš šio Konstitucinio akto preambulės matyti, kad jis buvo priimtas vykdamas „Lietuvos Respublikos piliečių valią, pareikštą 2003 m. gegužės 10 ir 11 dienomis įvykusiame referendume dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, ir siekiant *inter alia* užtikrinti visateisį Lietuvos Respublikos dalyvavimą Europos integracijoje. Taip pat minėta, kad visateisius Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos narės, dalyvavimas joje yra Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas konstitucinis imperatyvas, Lietuvos Respublikos visateisė narystė Europos Sąjungoje yra konstitucinė vertybė.

Pabrėžtina, jog konstitucinis visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvas suponuoja tai, kad konstitucinė vertybė yra būtent visateisė narystė Europos Sąjungoje, t. y. būtent visateisis, o ne dalinis dalyvavimas šios sąjungos veikloje, jos valstybių integracijoje.

<...> Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ *inter alia* nustatyti konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai, kurių neįtvirtinus Konstitucijoje Lietuvos Respublika negalėtų būti visateise Europos Sąjungos nare: *inter alia* šio Konstitucinio akto 1 straipsnyje įtvirtintas principas, kad Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, numatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdytų narystės įsipareigojimus šiose srityse, taip pat naudotųsi narystės teisėmis.

<...> viena iš sričių, kurioje pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ir patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją, yra Europos Sąjungos sutarties 3 straipsnio 4 dalyje numatyta ekonominė ir pinigų sąjunga, kurios valiuta – euras. Pažymėtina ir tai, kad pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 119 straipsnio 2 dalį valstybių narių ir Sąjungos veikla ekonominės ir pinigų politikos srityje apima bendrą valiutą – eurą, vienos bendros pinigų politikos ir valiutų kurso politikos nustatymą ir vykdymą; pagal šios sutarties 3 straipsnio 1 dalies c punktą valstybėms narėms, kurių valiuta yra euras, Sąjunga turi išimtinę kompetenciją pinigų politikos srityje. Pabrėžtina, kad pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį Lietuvos Respublika dalijasi ir patiki valstybės institucijų kompetenciją ekonominės ir pinigų politikos srityje tam, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdytų visateisės narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimus ir naudotųsi visateisės narystės Europos Sąjungoje teisėmis šioje srityje.

Pažymėtina ir tai, kad nustatyti ir įgyvendinti Sąjungos pinigų politiką yra vienas iš pagrindinių Europos centrinių bankų sistemos (toliau – ir ECBS) uždavinių (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 127 straipsnio 2 dalis). Pagal Protokolo dėl Europos centrinių bankų sistemos ir Europos centrinio banko statuto 8 straipsnį ECBS vadovauja Europos centrinio banko (toliau – ir ECB) sprendimus priimančiosios organai; pagal šio protokolo 14 straipsnio 3 dalį nacionaliniai centriniai bankai yra sudedamoji ECBS dalis ir veikia pagal ECB gaires bei nurodymus, pagal 10 straipsnio 1 dalį nacionalinių centrinių bankų valdytojai yra ECB Valdanciosios tarybos nariai.

Taip pat pažymėtina, kad:

– pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 128 straipsnį ECB turi išimtinę teisę duoti leidimą *inter alia* nacionaliniams centriniams bankams išleisti eurų banknotus (1 dalis), ECB patvirtinus emisijos apimtį valstybės narės gali išleisti euro monetas (2 dalis);

– Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 130 straipsnyje ir Protokolo dėl Europos centrinių bankų sistemos ir Europos centrinio banko statuto 7 straipsnyje įtvirtintas ECB ir nacionalinių centrinių bankų nepriklausomumo principas, pagal kurį *inter alia* valstybės narės vyriausybė ar bet kuris kitas subjektas negali duoti nurodymų nacionaliniam centriniam bankui ar bet kuriam jo sprendimus priimančių organų nariui; šiuo požiūriu pažymėtina, kad pagal Protokolo dėl Europos centrinių bankų sistemos ir Europos centrinio banko statuto 14 straipsnio 2 dalį nacionalinio centrinio banko valdytoją galima atleisti iš pareigų tik tuomet, jeigu jis nebeatitinka šioms pareigoms keliamų reikalavimų arba yra kaltas padaręs sunkų nusizengimą.

Taigi atsižvelgiant į Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį, kuriuo vadovaudamasi Lietuvos Respublika dalyvauja *inter alia* ekonominėje ir pinigų sąjungoje, dalijasi bei patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją *inter alia* ekonominės ir pinigų politikos srityje, pažymėtina, kad Lietuvos banko konstitucinis statusas apibūdinamas kaip Lietuvos Respublikos centrinio banko, kurio kompetencijos dalis yra patikėta ECB ir kuris yra sudedamoji ECBS dalis; taigi Lietuvos bankui ir jo valdybos pirmininkui pagal Konstituciją atitinkamos nepriklausomumo garantijos taikytinos laikantis *inter alia* konstitucinio *pacta sunt servanda* principo.

Taip pat pažymėtina, kad, atsižvelgiant į tokį konstitucinį Lietuvos banko ir jo valdybos pirmininko statusą, Konstitucijos 84 straipsnio 13 punkte nustatyti Respublikos Prezidento įgaliojimai teikti Seimui pareikšti nepasitikėjimą Lietuvos banko valdybos pirmininku sietini tik su galimybe reikšti nepasitikėjimą Lietuvos banko valdybos pirmininku esant tokioms aplinkybėms, dėl kurių pobūdžio valdybos pirmininkas apskritai negali eiti savo pareigų.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, reguliuodamas Lietuvos banko veiklą, *inter alia* nustatydamas jo valdybos pirmininko atleidimo pagrindus ir tvarką, turi paaisyti Lietuvos banko, kaip sudedamosios ECBS dalies, konstitucinio statuso ir atitinkamų nepriklausomumo garantijų. Tai *inter alia* reiškia, kad negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo:

- būtų sudarytos prielaidos įstatymų leidžiamajai ar vykdomajai valdžiai daryti įtaką Lietuvos bankui, *inter alia* būtų nustatyta jo valdybos pirmininkui pareiga teikti savo funkcijų vykdymo ataskaitas, kurioms Seimas, Respublikos Prezidentas ar Vyriausybė turėtų pritarti; pažymėtina, jog konstitucinė nuostata, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, suponuoja įstatymų leidėjo pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį Lietuvos banko valdybos pirmininkas būtų įpareigotas teikti visuomenei, Seimui, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei informaciją apie Lietuvos banko veiklą;

- būtų nustatyti tokie Lietuvos banko valdybos pirmininko atleidimo nepasibaigus įstatymo nustatytam jo įgaliojimų laikui pagrindai, kurie nebūtų susiję su šioms pareigoms eiti įstatymo nustatytų reikalavimų neatitiktimi ar sunkaus nusizengimo padarymu.

Apibendrinant pažymėtina, kad minėtas konstitucinis visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvas ir visateisė narystė Europos Sąjungoje, kaip konstitucinė vertybė, suponuoja ir konstitucinį Lietuvos Respublikos įsipareigojimą kaip visateisei narei dalyvauti *inter alia* ekonominės ir pinigų sąjungos valstybių integracijoje, *inter alia* įsivedant bendrą šios sąjungos valiutą eurą, patikint išimtinę kompetenciją pinigų politikos srityje Europos Sąjungai. Pažymėtina, kad toks konstitucinis Lietuvos valstybės įsipareigojimas kartu yra jos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimas, kurį būtina vykdyti laikantis ir Konstitucijoje įtvirtintos Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos bei konstitucinio *pacta sunt servanda* principo.

Pažymėtina ir tai, kad įgyvendinant šį Lietuvos Respublikos konstitucinį ir narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimą Lietuvos banko kompetencija pinigų politikos, *inter alia* pinigų emisijos, srityje turi būti patikėta ECB.

<...>

Šioje konstitucinės justicijos byloje konstatuota, kad Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas pagal priėmimo tvarką prieštarauja Konstitucijos 147 straipsnio 1 daliai. Tai reiškia, kad nuo šio nutarimo oficialaus paskelbimo dienos Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas, *inter alia* Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalis, negalės būti taikomas.

Atsižvelgiant į visuminį konstitucinį teisinį reguliavimą, *inter alia* konstitucinį Lietuvos banko statusą, pabrėžtina, kad Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nereiškia, kad įsigalioja Konstitucijos 125 straipsnio redakcija, galiojusi iki šio įstatymo įsigaliojimo. Taigi pažymėtina, kad Konstitucijoje nenustatyta išimtinė Lietuvos banko pinigų emisijos teisė.

<...>

Pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas Lietuvos banko veiklą, *inter alia* Lietuvos banko organizavimo tvarką ir įgaliojimus, Lietuvos banko valdybos pirmininko statusą ir jo atleidimo pagrindus, yra saistomas Konstitucijos.

Įstatymų leidėjas turi paisyti Lietuvos banko konstitucinio statuso, pagal kurį Lietuvos banko kompetencijos dalis yra patikėta ECB ir Lietuvos bankas yra sudedamoji ECBS dalis. Šiame kontekste pažymėtina, kad toks Lietuvos banko konstitucinis statusas suponuoja jo kompetencijos pinigų politikos srityje patikėjimą ECB, atitinkamas Lietuvos banko ir jo valdybos pirmininko <...> nepriklausomumo garantijas; kaip minėta, Konstitucijoje nenustatyta išimtinė Lietuvos banko pinigų emisijos teisė.

<...> įstatymų leidėjas *inter alia* turi nustatyti tik tokius Lietuvos banko valdybos pirminko atleidimo nepasibaigus įstatymo nustatytam jo įgaliojimų laikui pagrindus, kurie būtų susiję su šioms pareigoms eiti įstatymo nustatytų reikalavimų neatitiktimi ar sunkaus nusizengimo padarymu, taip pat turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį Lietuvos bankas nuo euro įvedimo Lietuvos Respublikoje dienos neturėtų išimtinės pinigų emisijos teisės.